

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ASKERÎ TARİH DİZİSİ

OSPREY

OSMANLI ORDUSUNDA NİZAM-I CEDİD 1793-1826

David Nicolle

İllüstrasyonlar: Angus McBride

Çeviren: Özgür Kolçak

DAVID NICOLLE

İllüstratör Pat Nicolle'un oğlu olan David Nicolle 1944'te doğdu. BBC Arapça Servisi'nde bir süre çalıştıktan sonra Londra Üniversitesi Doğu ve Afrika Çalışmaları bölümünde yüksek lisansını, Edinburgh Üniversitesi'nde ise doktorasını tamamladı, Ürdün'deki Yermük Üniversitesi'nde de bir süre İslam sanatı ve mimarlık tarihi dersleri veren Nicolle halen İngiltere'de yaşamaktadır. Ortaçağ ve İslam dünyasındaki savaşları konu alan çok sayıda kitap ve makale yazmış; Osprey askerî tarih dizileri içinde de birçok çalışması yayınlanmıştır.

ANGUS McBRIDE

Dünyanın en saygın tarih illüstratörleri arasındaki Angus McBride geçen otuz yılda 90'dan fazla Osprey cildine katkıda bulunmuştu. Bir Kuzey İskoçya ailesinin oğlu olarak 1931'de dünyaya gelen, fakat çocukken yetim kalan McBride, Canterbury Katedral Korosu Okulu'nda eğitim görmüştü. 1947'den itibaren reklam ajanslarında çalışmaya başlamış ve askerlik görevinden sonra, birkaç yıl yaşayacağı Güney Afrika'ya göç etmişti. Hayatının kalan kısmını İrlanda'da sürdüren McBride 2007'de vefat etti.

David Nicolle
İllüstrasyonlar: Angus McBride

OSMANLI ORDUSUNDA NİZAM-I CEDİD 1793-1826

Çeviren: Özgür Kolçak

TÜRKİYE BANKASI
Kültür Yayınları

OSPREY ASKERİ TARİH DİZİSİ

DAVID NICOLLE
ANGUS McBRIDE
OSMANLI ORDUSUNDA NİZAM-I CEDİD 1793-1826

ÖZGÜN ADI
ARMIES OF THE OTTOMAN EMPIRE 1775-1820
MEN-AT-ARMS 314
OSPREY PUBLISHING, 1998

COPYRIGHT © OSPREY PUBLISHING LTD 1998

ÇEVİREN
ÖZGÜR KOLÇAK

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2012
Sertifika No: 29619

EDİTÖR
EMİR YENER

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ VE DİZİN
NECATİ BALBAY

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASIM: ŞUBAT 2015

ISBN: 978-605-332-388-4

BASKI
GOLDEN MEDYA MATBAACILIK VE TİCARET A.Ş.

100. YIL MH. MAS-SİT 1. CAD. NO: 88

BAĞCILAR İSTANBUL

(0212) 629 00 24

Sertifika No: 12358

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.

Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin,
gerek görsel malzeme hiçbir yolla yayınevinden izin alınmadan çoğaltılamaz,
yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK, NO: 2/4

BEYOĞLU 34433 İSTANBUL

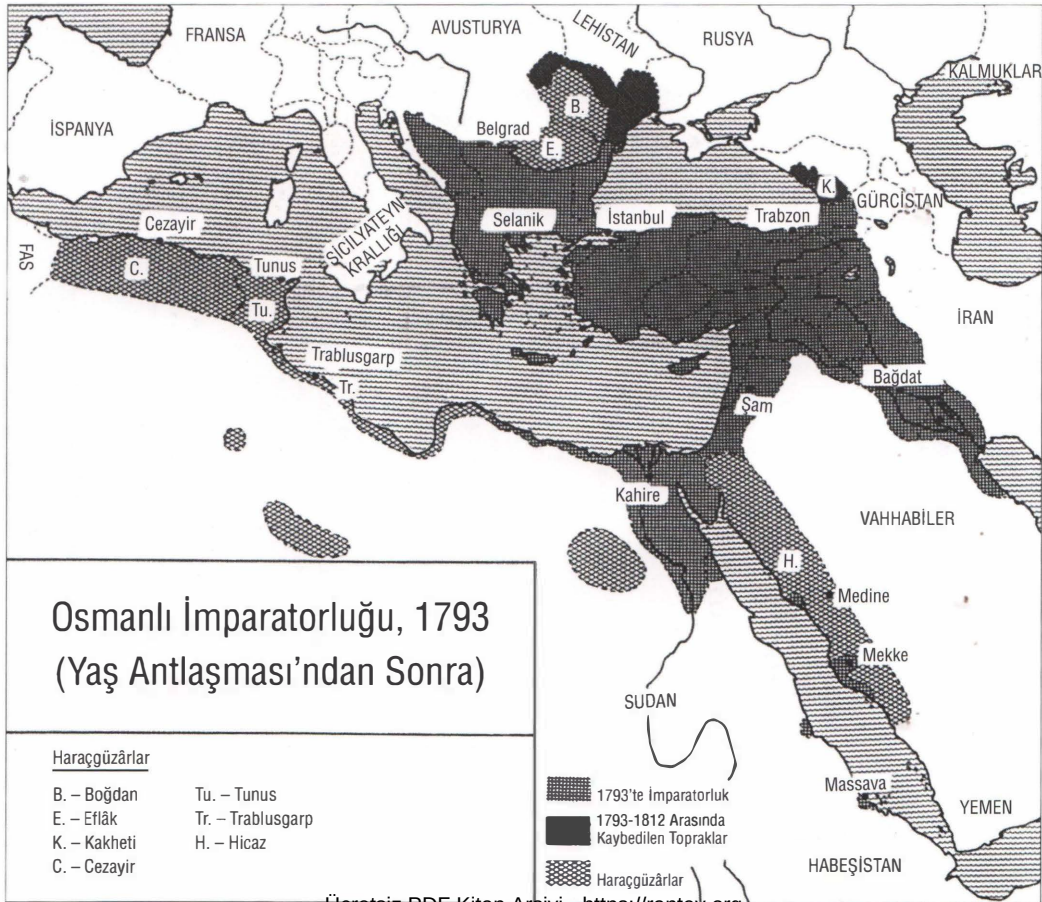
Tel: (0212) 252 39 91

Fax: (0212) 252 39 95

www.iskulttur.com.tr

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	7
Osmanlı Nüfusu ve Toplumu	
Merkezi İktidarın Zayıflaması	
KRONOLOJİ	12
ASKER CELBİ VE EMİR-KOMUTA	13
Emir- Komuta	
GELENEKSEL KUVVETLER	17
Piyade	
Süvari	
Teknik Sınıflar	
Taşra Kuvvetleri	
NİZAM-I CEDİD	39
Piyade ve Süvari	
Teknik Sınıflar	
III. Selim'den Sonra	
DONANMA	49
KAYNAKÇA	54
DİZİN	55

GİRİŞ

Osmanlı askeri varlığı 18. yüzyılın sonuna gelindiğinde, hâlâ göz ardı edilemeyecek bir güçteydi. İmparatorluk askeri eyaletler, yarı özerk bölgeler ve fiilen başına buyruk yaşayan "ayanlık"ların terkbinden oluşan karmaşık bir yapıdaydı. Eyaletlerin idaresinden sorumlu paşalar, aralarında askerlikten gelme birçok şahsiyetin bulunduğu kalabalık kapı halklarını çekip çeviriyorlardı. Yerel idare öncelikle Müslüman ahalinin sorunlarıyla ilgileniyor; bu arada, Osmanlı hukukunu bir şekilde doğrudan

ilgilendiren konularla muhatap olmadıkça Hristiyan cemaatler iç işleyişlerini bir başlarına düzenliyorlardı. Bazı bölgelerin, örneğin, sınır hattında kalan yerlerin diğerlerine kıyasla askeri açıdan daha çok önem taşıdıkları aşikardı. Söz gelimi, bir zamanlar Orta Avrupa'yı birbirine katan Osmanlı akınlarına yataklık etmiş Tuna Vadisi, şimdilerde Habsburg (Avusturya) İmparatorluğu'nun Osmanlı topraklarına mütecaviz gözlerini diktığı uğursuz bir yer haline gelmişti. Osmanlı kudretinin yeri göğü titrettiği 16-17. yüzyıllar

III. Selim, Babüssaade önünde bir elçiyi huzuruna kabul ediyor. Konstantin Kapıdağlı'nın bu tablosu, devlet ricalinin resmi merasim kıyafetlerini betimlerken Osmanlı sarayının tımtıraklı havasını da aksettiriyor (Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul).

dan bu yana, sınır boylarında uzanan bazı topraklar zaten kaybedilmişti.

Osmanlı hükümetinin başı, taşradaki idarecilerin merkezi iktidarın emirlerini uygulamakta ayak sürümeleri ve kitlesel bir hal almasalar bile, orada burada biri bitmeden diğeri başlayan isyanlarla dertteydi. Bunların üzerine eklenen iktisadi darbogaz, askeri seferler için kaynak bulmayı güçleştiriyordu. Sorunlar dağ gibi yığılıyordu ama yine de, Osmanlı kuvvetleri ellerinden gelenin en iyisini vermeye ve çoğu zaman da cephede iyi işler çıkarmaya devam ediyorlardı. Ne var ki, müesses meslekten asker gruplarının gitgide fakirleşmesinin önu bir türlü alınamamıştı.

Ömrünün son demlerindeki Tepedelenli Ali Paşa. Ali Paşa, sultanın yüksek otoritesine hiçbir zaman açtın meydan okumamış olsa da topraklarını kendi başına büyük yönetme tarzı, Rum ahalıye Osmanlı iktidarına meydan okumanın mümkün olduğunu göstermişti (Joseph Cartwright'ın çizimi).

Bunların büyük kısmı geçimlerini sağlamak için askerlik dışı işlerle uğraştıkları gibi bazıları açıkça eşkıyalığa tevessül ediyorlardı. 19. yüzyıldaki radikal ıslahat neticesi "modern" bir ordu ortaya çıkana kadar savaşlarda Osmanlı devletinin imdadına yetişmiş belki en etkili savaşçıların bu aynı yol kesiciler olması da garip bir muammaydı. Aslına bakılırsa, kötü niyetli Hristiyan komşularla etrafı sarılmış Osmanlı devletinin bu çalkantılı yıllarda hayatta kalmayı becermesi, temel kurum ve yapılarının ne denli sağlam olduğunu gösteriyordu.

Seyfiye, yani askerlik ehli sınıf, toplumun en tepesindeki imtiyazlı yerini korumayı sürdürüyordu. Parlak bir istikbal arayan Türkler için askerlik en iyisini vaat ediyordu. Osmanlı ordusu sınır müdafaası, isyan bastırma ve yabancı istilasını göğüsleyecek bir seyyar kuvvet teşkil etme gibi aslı görevlerini yerine getirmeye devam ederken, bir yandan da, kendi bağrından çıkan isyankâr unsurları temizleyecek bir öz denetim mekanizmasını yaşıyordu. Göz alıcı merasim kıyafetleri, süslü silahlar ve tezyinatın en latif örneklerini yansıtan koşum takımları, Osmanlı kültür hayatının zenginliklerini temsil etmeyi sürdürüyorlardı. Yine de, 18. yüzyıldaki Osmanlı ordularının eski devirlerin ihtişamından çok şey kaybettiği açıktı. Osmanlı askeri gücü, çoğunluğunu yeniçerilerin oluşturduğu ve nakit ödemelerle bir arada tutulan kapıkulu neferleri ile biri ötekine benzemeyen başıbozuk askerlerden (*topraklı*) müteşekkil bir yapıya dönüşmüştü. Genellikle zapturapt altında tutulamayan yeniçeriler, taktik ve silahlarda yaşanan değişiklikleri ve daha önemlisi, teşkilatlarını etkileyecek yapısal değişimleri kabullenmekte isteksizlerdi. Aynı şekilde, çoğu çifti çubuğuyla uğraşmayı tercih eden kırsal sipahiler, varlıkları sayılı bir askeri güç olmaktan çıkmışlardı. 18. yüzyılda elden geçirilen topçular ve cebeciler gibi teknik ocaklar biraz daha iyi vaziyetteydiler; ama Osmanlı donanması için aynı şeyleri söylemek zordu.

İmparatorluk, büyük bir sefer için 30.000'den fazla asker çıkartamıyordu. Bu sayı zafiyeti sebebiyle Osmanlılar ister istemez savunma stratejilerine bel bağlamak zorunda kalarak inisiyatifı kaybetmişlerdi. Sultanlar gidişatın vahametini uzun süre önce fark etmişlerdi; ne var ki, Osmanlı kuvvetlerini kadim

Batı Yunanistan'daki Vónitsa'ya hâkim bu 17. yüzyıl kalesi, uzun yıllar boyunca Venedik idaresinde kaldıktan sonra 1797'de Venedik imparatorluğunun geri kalan kısmı gibi Fransızların eline düşmüştü. Yanya valisi Tepedelenli Ali Paşa, Vónitsa'yı ertesi sene sultan adına ele geçirdi (Yazarın fotoğrafı).

günlerin düsturlarınca eski haline döndürmekle mi, yoksa Batı askeri sisteminin kayıtsız şartsız kabulüyle mi bu meselenin üstesinden gelinebileceği, Yeniçeri Ocağı'nın 1826'daki imhasına kadar muallakta kaldı. Fransız Devrimi ve Napolyon devri savaşlarına bir girip bir çıkarak durmaksızın yeni çatışmalarla boğuşmak durumunda kalan imparatorlukta, bir çırpıda askeri reforma girişmek altından kalkılması zor bir işti.

Rus Çarlığı, Osmanlıların komşuları arasında ki en ihtirash devletti. Ruslar, İstanbul ve Çanakkale boğazlarını elde etmek ve Balkanlı Ortodoks Hristiyanlar üzerinde nüfuz sahibi olmak istiyorlardı. Napolyon, Osmanlı topraklarını İngiliz hâkimiyetindeki Hindistan'a ulaşmanın bir yolu olarak görmüştü. Rusların güneye inmesi ve Fransızların Ortadoğu'da güç kazanmasından korkan Britanya ise Osmanlı İmparatorluğu'nu yaşatmanın çarelerini arıyordu.

OSMANLI NÜFUSU VE TOPLUMU

Osmanlı toprakları, "Küçük Buz Çağı" olarak adlandırılan 17. yüzyıldaki küresel iklim krizinden ve bunun neticesi meydana gelen tarımsal-iktisadi çöküşten belki en ağır ve kalıcı surette etkilenmiş bölgelerdi.¹ Bu çöküş Osmanlı nüfus yapısını radikal şekilde değiştirmiş, hem sosyo-kültürel hem de askeri parametreleri yeniden belirlemişti. Öncelikle, kıtlık ve salgın hastalıklar nüfusu kırıp geçirmiş, en azından üçte bir oranında azaltmıştı. Daha da kötüsü, çöküş en ağır Anadolu'yu, yani imparatorluğun kalbi ve esas askeri insan gücü kaynağı olan bölgeyi vurmuş bulunuyordu. 16. yüzyıl sonu itibarıyla en ırak köşelerine kadar "şenlendirilmiş" (yani yerleşik tarımsal nüfusla iskân edilmiş) ve kalabalıklaşmış olan Anadolu, tarımsal üretim krizi neticesi patlak veren sonu gelmez kıtlık, asayişsizlik ve isyan döngüsü ardından iki yüz

¹ Bkz. Sam White (çev. Nurettin Elhüseyni), *Osmanlı İmparatorluğu'nda İsyan İklimi* (İstanbul, 2013).

yıl sonra çoraklaşıp ıssızlaşmıştı. Köyler, kasabalar ve hatta bazı küçük şehirler dağılıp boşalmış, canlarını kurtarabilenler ise aş ve selamet kaygısıyla büyük şehirleri tıklım tıklık doldurmuş yahut yağmacılar ile ıssancılarının gözlerinden uzak kalacaklarını umdukları kuş uçmaz kervan geçmez dağlık bölgelere kaçmışlardı. Bir o kadar da önemlisi, "Büyük Kaçgun" denilen bu felaketler dönemine dek epey bir geriletilmiş bulunan göçebe ve yarı-göçebe gruplar, tarım arazilerinin iyice boşalmasını fırsat bilerek yeniden üstünlüğü ele geçirmişlerdi. 18. yüzyıl başında Anadolu'yu gezen bir Venedik elçisi, "Asya ıssız, pek az gelir getiren, eşkiya ve asi yatağı, göçebe aşiretlere ve çadırları mesken tutmuş insanlara ev sahipliği yapan, hükümdarın nazarından çok uzaktaki memurlar tarafından yönetilen bir ülkedir," diye yazmıştı.

Rumeli toprakları da 17. yüzyıl krizinden kendi paylarına düşeni almışlardı, ama belli kırılan Anadolu'nun aksine Rumeli'de yaralar nispeten çabuk sarılmıştı. Birçok kent merkeziyle birlikte Arnavutluk, Bosna, Hersek, Girit ve Bulgaristan'ın belirli bölümlerinde Müslüman halk çoğunluğu teşkil ediyordu. Ne var ki, 18. yüzyılda Müslümanların gün geçtikçe görece zayıflıyorlardı; çünkü askerliğin resmen yalnızca İslam inancı mensuplarına ait olduğu bir yerde uğranılan her askeri felaket bunları içten çökertiyordu. Dahası, Müslümanlar toplumda hâkim bir konuma sahip olsalar da, Hristiyan dünyanın genişleyip kuvvetlenmesiyle giderek tehdit altına giriyorlardı. Bu durum kendini özellikle yeni ve dehşet verici bir olguya gösteriyordu: elden çıkan topraklardaki Müslüman ahalinin sögukkanlı katliamlarla topluca kılması. Daha önce ne görülmuş ne de duyulmuş böylesi bir "etnik temizlik," ne yazık ki, 19. yüzyılda birçok Hristiyan Balkan devletindeki "milli bağımsızlık" sürecinin ayrılmaz bir parçası haline dönüşecekti.

Doğu Anadolu, Irak ve Suriye'de kalabalık Şii azınlıklar bulunsun da, Osmanlı Müslümanlarının çoğu Sünni itikadını takip ediyordu. Ermeniler, Ortodokslar, Katolikler ve Yahudiler ise Osmanlı nüfusunun bütününe yayılan *millet* sistemi içinde bir tür özerklikle yaşıyorlardı. Kırsal alanda ikamet eden gayrimüslimler, cemaat içinde kanun ile düzeni sağlamak ve Müslüman seçkinlerle ilişki kurmaktan sorumlu kendi "kocabaşları" tarafından yönetiliyorlardı.

Rum ahali, dindaşlarıyla karşılaştırıldığında kültürel ve bazı hallerde siyasi açıdan daha ayrıcalıklı bir yer işgal ediyordu. Bununla birlikte Avrupalı ziyaretçiler, yerel Hristiyanları nispeten görmezden gelme eğilimindeydiler ve Devletin esas sahibi telakki ettikleri Türklerle ittifak kurmayı daha akıllıca buluyorlardı.

Osmanlı diyarına gelen Batılı asker ve diplomatlar, Osmanlı askeri varlığının erdem ve zayıflıklarını tüm çıplaklığıyla görüyorlardı. Yeniçerilere danışmanlık eden General Koehler, Londra'daki üstlerine ocak zabitlerinin askeri meselelere kayıtsızlığından şikâyet ederken bir keresinde şöyle yazmıştı: "Böyle askerlerden, yoksa ayaktakimından mı demeli, nasıl bir hizmet umulabilir ki? Utanç ve kepezilikten başka bir şey değil. Oysa yetenekli adamlar, mükemmel atlar, iyi silahlar, bolca mühimmat, erzak ve otlakları var. Kısacası doğru düzgün bir ordu kurmak için ihtiyaç duyulan her şeye büyük bir bollukla sahiptir. Gelgelelim düzen ve sistem yok. Başlarındaki zabitler yeni fikirlere bu denli inatla karşı koymasalar, bunları da yerleştirmek zor bir iş değil."

Doğrusu, Türkler ve imparatorluğun Müslüman unsurları, her halükarda müthiş bir asker havuzuydu. Osmanlı tarihindeki ünlü devlet adamları arasında da yer alan tarihçi ve edip Vasif Efendi'nin Fransızların 1801'de Mısır'dan atılmaları şerefine yazdığı bir şiirde örneklendiği üzere, kararlı, saldırgan ve dini bütün bu savaşılar sultanın elinden bir çelenk alabilmek için kendilerinden katbekat güçlü bir düşman karşısında her türlü tehlikeye atılabilirlerdi. Fransız Devrim Savaşları döneminde Osmanlı geleneksel ordusuna givi hasımları karşısında birçok zafer kazandiran, belki de bu askeri etos idi.

MERKEZİ İKTİDARIN ZAYIFLAMASI

Sultanın iktidarı zayıfladıkça eyaletlerde hüküm süren ayanlar dizginleri ellerine geçirdiler. Bu ayanlar, Osmanlı hükümetini temsil eden yetkililerin komutasındaki kuvvetlerden daha kalabalık, daha donanımlı ve maaşlarını daha düzgün alan özel ordular besliyorlardı. Bunlardan bazıları, yöre halkının teveccühü ve desteği sayesinde oldukça iyi işleyen mahalli idare

Počitelj (Počitelj)
köyü, Hırvatistan-
Bosna Hersek
sınırının hemen
yanı başındadır.
Napolyon
Savaşları
döneminde
burası, Venedik
(sonraları Fransız)
hâkimiyetindeki
Dalmasya
ile Osmanlı
toprakları
arasındaki hudut
çizgisinin en
ucunu teşkil
ediyordu.
Günümüzde
varlığını sürdüren
yapıların çoğu,
kilise kulesi
ve ağaçların
ardına gizli cami
gibi Osmanlı
eseridir (Yazarın
fotoğrafı).

mekanizmaları tesis ettiler. Eskiden beri mahalli özgürlüklerine sahip çıkan Eflâk ve Boğdan gibi bazı Balkan bölgelerinde de Osmanlı düzenli birliklerinin nüfuzu azalıyordu. Anadolu'da bile, ancak birkaç eyalette sultanın sözü geçiyordu; kalanlar ise onlarca yıldır devam eden şu veya bu şekildeki bir meydan okuma hali içindeydiler. Bir ziyaretçinin dediği gibi: "[Burada] başına buyruk davranan ağaların sözü geçiyor; baskıya boyun eğmeye niyetli olmayanlar kendi başlarının çaresine bakmanın yollarını arıyor... mülkünü büyük bir azim ve kararlıkla koruyor. Savaş kaçıya dayandığında devletle ortak davada buluşuyorlar ve her biri belirli sayıda askeri cepheye yolluyor; ama

hiçbir hal ve şartta, paşaların aralarına girip yönetimi ele almalarına izin vermiyorlar."

Bu manzara Arapça konuşulan bölgelerde de aşağı yukarı aynı olmakla beraber Mısır farklı bir dünyayı yaşıyordu. Burada canlanan Memlûk iktidarı "Memlûk hane halkı sistemi" denebilecek yeni bir güce hayat vermişti. Fransız işgalinin gerçekleştiği 1798'de Mısır, hatırı sayılır miktardaki askeri kuvvetlerin egemenliği altındaydı. Garp ocaklarındaki Osmanlı iktidarı da anca laftaydı. Trablusgarp, Tunus ve Cezayir'den, padişahın yüksek hâkimiyetini tanıyıp imparatorluk donanmasına gemi yollamaları dışında pek bir şey beklenmiyordu.

KRONOLOJİ

1793

Nizam-ı Cedid'in resmen ilanı.

1797

Fransızların Venedik'e ait Yedi Adalar'ı ilhakı.

1798-99

Fransızların Mısır'ı işgali; Osmanlı idaresinin Ruslar ve İngilizlerle ittifak kurması; birleşik Osmanlı-Rus donanmasının Yedi Adalar'ı Fransızlardan alması; Yanya valisi Tepedelenli Ali Paşa'nın İnebahtı, Vónitsa ve Butrint'i Fransızlardan kurtarması.

1799

Napolyon'un Filistin istilası ve Akka'da yenilgiye uğraması (23 Mart-21 Mayıs) üzerine orduyu Mısır'da bırakarak Fransa'ya dönüşü.

1800

Mısır'a girmeye çalışan Osmanlı ordusunun başarısızlığa uğraması.

1800-06

Arabistan'daki köktenci Vahhabilere ve Suriye'deki isyancılara karşı Osmanlı seferleri.

1801

Fransızların Mısır'dan çekilişi.

1802

Fransız-Osmanlı Savaşı'nın sonu ve Amiens Antlaşması'nın imzalanması.

1803-05

Trablusgarp'ta Amerikan ablukası.

1804

Sırp isyanının başlaması.

1806

Osmanlıların Ruslar ve İngilizlere karşı Fransızların yanında savaşa girişi; Rusların Osmanlı topraklarını istilası; Sırp isyancıların Belgrad'ı alışı.

1807

İngiliz filosunun başarısız Çanakkale hücumu; Mısır'ı istila eden İngiliz güçlerinin Reşid'te bozguna uğraması; III. Selim'in tahttan indirilerek yerine IV. Mustafa'nın geçirilmesi; Osmanlı donanmasının Çanakkale ağzındaki Rus donanmasına yenilmesi.

1808

IV. Mustafa'nın hal edilerek II. Mahmud'un tahta çıkarılışı.

1809

Sırp isyancılara karşı Osmanlı seferberliği.

1812

Bukreş Antlaşması'nın imzalanması; Osmanlıların Besarabya'yı Ruslara terk; Cezayir paşasının ABD'ye savaş ilanı.

1812-17

Anadolu'nun büyük kısmında padişahlık iktidarının yeniden tesisi.

1814

Sırp isyanının yeniden canlanması.

1815

Osmanlıların Sırp ahaliye özerklik vermeyi kabul etmesi; Amerikalıların Cezayir filosunu mağlup edişi.

1815-20

Suriye'nin büyük bölümünde Osmanlı iktidarının yeniden tesisi.

1820-23

Osmanlıların İran kuvvetleri karşısında yenilgiye uğraması.

1821

Mora Yarımadası ve Ege adalarında Rum isyanının başlaması.

ASKER CELBİ VE EMİR-KOMUTA

Osmanlı ordusu muvazzaf kapıkulu neferleri, topraklı sıfatlı taşra askerleri, *miri sekban* denilen sözleşmeli tüfekliler, genel seferberlik çağrısına uyup gelen kentli Müslümanlardan ibaret yerli *neferat* (veya diğer bir deyişle *nefir-i âmme*) ve *gönüllüyan* denilen başıbozuk aşiret savaşçıları yığınınından oluşuyordu. Birçoğu rütbelerini parayla satın alan zabıtlar adamakıllı bir askerî eğitimden geçmiyorlardı. Batılı ziyaretçiler, önüne gelenin eline bir silah geçirip ismini yeniçeri ortalarına yazdırmak, doğrudan bir zabite kapılanmak veyahut bir taşra idarecisinin silahlı maiyetine katılmak suretiyle bir anda asker sayılmasına hayret ediyorlardı. Aynı adamın askerlikten vazgeçtiğini söyleyip elini kolunu sallayarak çekip gidebilmesi çok daha şaşkınlık vericiydi. Yabancılar, aynı zamanda, gerçek bir yeniçeriyle para karşılığı onun askerî sorumluluklarını yerine getiren *yamakları* ayırmakta zorluk çekiyorlardı. Yamaklar, istedikleri vakit, sorgusuz sualsiz ortalarını değiştirebiliyorlardı. Taşradaki garnizonlarla mahalli tüccar ve zanaatkarlar arasında kurulan ortaklıklar, buralardaki nüfusun himaye görmek ve askerî tabakanın ayrıcalıklarını paylaşmak için yeniçeri bölüklerine girmelerine zemin hazırlıyordu. Kalelerde hizmet eden diğer muhafız kıtaları, örneğin *azaplar* için de aynı durum geçerliydi. Mağrip'te ise tam tersi yaşıyordu. Buradaki yeniçerileri, mesela Cezayir'dekileri, sonuna kadar Anadolu ve Balkanlar'dan gelen birinci kuşak gönüllüler teşkil etmişti.

Yeniçeriler güçten düştükçe yerleri başka tür piyadeler tarafından dolduruldu. Taşra idarecileri tarafından *serhatkulu* adıyla toplanan askerler arasında istihkâmcılar, lağımclar ve kale topçularına yardım eden *hisarlılar* bulunuyordu. Çetin ve savaşçı bir dağlı halk olan Arnavutlar, Arnavutluk tarihinin hiçbir dö-

neminde görülmemiş bir askerî önem kazandılar. Bu dönemde öne çıkan Osmanlı askerleri bambaşka sosyal geçmişlerden geliyorlardı. Sahra ötesi köle ticaretinde görülen artış, Trablusgarp valisinin kapısında zenci köle askerlerden bir muhafız kuvvetinin kurulmasına imkân tanımıştı. Batı Afrika sahillerinden alınıp Atlantik yoluyla Osmanlı birliklerine katılanlar da vardı; gerçi bunlar Amerikan plantasyonlarına sürülen soydaşlarından çok daha talihli sayılırlardı.

Mısır, gelmiş geçmiş en kudretli Memlük reislerinden biri olan Kazdağlı Murad Bey zamanında Osmanlı başkentinden neredeyse bütünüyle bağımsız bir hayat yaşadı (*Description de l'Egypte*, Paris 1809-25).

Bundan çok daha az bilinen bir olay, ters istikamette, Kuzey Afrika'daki Osmanlı eyaletlerinden Sahra'nın güneyindeki Müslüman devletlere satılan Avrupalı beyaz kölelerdi. Bu arada Habsburg ve Rus ordularında hizmet ederek öğrendikleri "modern" askerlik yöntemleriyle Osmanlı topraklarına dönen birçok Balkanlı asker de oluyordu.

Osmanlı süvarisinin kimlerden toplandığı çok daha belirsizdi. Bu tarihlerde feodal sipahinin yerini büyük ölçüde düzenli maaş alan atlılar ve gönüllü deliler almıştı. Mısır'da ve köle süvari askeri derleme âdetinin varlığını sürdürdüğü birkaç istisnai bölgede, Memlûk süvarisi büsbütün farklı kurallara göre toplanıyordu. Bununla birlikte bu tür köleleri satın alma yöntemleri, Ortaçağ'ın sonlarından beri aşağı yukarı

aynı çizgiyi takip ediyordu. Memlûk saflarında birkaç hür Boşnak, Arnavut, Türk ve Kürt ile Ermeni ve Yahudi mühtediye de yer açılmıştı gerçi; ama savaşta esir edildikten sonra din değiştirmiş tek tük Batılıların da bunlara ilave edilmesinden sonra bile, Memlûk atlılarının çoğunu hâlâ Çerkezler ve diğer Kafkasyalı köleler oluştuyordu. Memlûk reisleri, köle veya tutsak olarak gelenlerin yanında yabancı uzmanlar ve riayet doğruysa, Müslüman kılığına bürünmüş Mısırlı Hristiyanların da aralarında bulunduğu düşük statülü tebaadan *saraç* denilen ücretli asker yazıyorlardı.

Topçu ve humbaracı bölükleri gibi teknik sınıflara dair bilinenler, bunların büyük kısmının Bosna ve diğer Balkan topraklarının Müslüman halkları arasından geldiğine işaret etmektedir. Çeşitli ıslahat

Fransız sanatçı Jean Brindisi, 1820'lerde, aralarında seneler öncesinden kalmış askeri üniforma ve merasim elbiselerinin de bulunduğu zengin bir kılık kıyafet albümü hazırlamıştı. Bu resimde, iki karakullukçunun eşliğindeki bir yeniçeri ustası tören kıyafetiyle görülüyor (*Elbisei Atika*, Bib. Nat., Paris).

Yeniçeri ortalarının komutanları olan çorbacıların kıyafetini tasvir eden bir resim (*Dessins Originaux de Costumes Turcs*, 1795-1807 arası, Bib. Nat., Paris).

Hoşça vakit geçiren saray-ı hümayun muhafızları. Takriben 1815 tarihli tasvir, Osmanlı zabıt ve neferlerinin giydiği çok çeşitli başlıkları sergilemektedir (Tully, Miss, *Narrative of Ten Years' Residence in Tripoli in Africa*, Londra 1817).

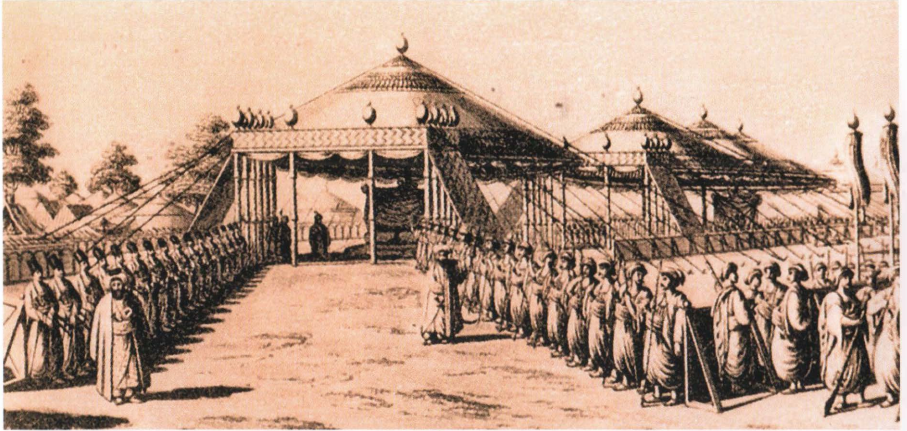
esasında geçimlik topraklarını yitiren eski sipahiler ve dışarıdan kiralanan yabancı askerler bunları tamamlıyordu. Osmanlı donanması, gayri muharip olmak koşuluyla eskiden beri Hristiyan denizci istihdam ediyor; topçular ve silahendazlar ise sahillerdeki Müslüman ahaliden yazılıyordu. 19. yüzyılın etnik temizliklerinden önce Yunan adaları, özellikle de Girit, kalabalık Müslüman cemaatlere yurt teşkil ediyordu.

Avrupalı ücretli askerler arasında sıra dışı maceracılara rastlanabiliyordu. 1801'de, Anadolu sahil açıklarında bir gemide dinlenen İngiliz subayları, güverteye tırmanıp İskoç neferlerle Galce konuşmaya başlayan aksakallı bir "Türk" gördüklerinde az kalsın küçük dillerini yutacaklardı. Bu ihtiyar, 1730'larda girdiği bir düelloda birisini öldürdükten sonra kaçıp sultanın ordusuna giren ve humbaracıbaşılığa kadar yükselen İskoç asilzade Ramsay Campbell, yani İngiliz Mustafa'dan başkası değildi. Kendisi, 1770'te Osmanlı silahlı kuvvetlerini düzenlemek üzere Fransa tarafından gönderilen ünlü Baron François de Tott ile

beraber Topçu Ocağı'nı elden geçirmişti. Akdeniz'in öte yakasında, Trablusgarp beyinin kethüdası bir Rus dönmesiydi ve yine Trablusgarp filosunun baş kaptanı, zamanında bir İngiliz gemisinden firar etmiş olan Peter Lyle'di. Cezayir limanı, son müdafaa yapılarını eski İsvç konsolosu Schultze'ye borçluydu ve Cezayir dayısının en iyi top döküm ustalarından biri, Fransız kraliyet topçusunun eski gediklilerinden François Dupont'du. Mısır valisi Mehmed Ali, askeri modernleşmenin ateşli bir takipçisiydi. 1807'de İngiliz istila kuvvetleri karşısında kazandığı etkileyici zafer esnasında esir ettikleri de dahil birçok Batılı uzmana canı gönülden kucak açmıştı.

EMİR-KOMUTA

Unvanlar, farklı yerlerde ve farklı birliklerde değişik anlamlara gelebiliyordu. Yine de, Osmanlı rütbelerini kabaca aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

1788'de Rus ve Avusturya ordularına karşı sefere çıkan Vezir Davut Paşa'nın merasim çadırları (Luigi Mayer'in çiziminden W. Watts'a ait bir leke baskı, Bib. Nat. Dep. d'Estampes, Paris, Fransa).

Rütbe	Vazife
Nazır	Ordu komutanı
Ağa	Ocak komutanı
Kethüda	Ağa'nın vekili
Çorbacı	Orta Komutanı
Bayraktar	Sancak zabiti
Aşçı Ustası	Çorbacı'nın vekili
Aşçı	Bölük Komutanı
Baş Karakullukçu	Aşçı'nın vekili
Çavuş	Çavuş
Odabaşı	Onbaşı

Son üç rütbe, orta dereceli harekât subaylarına mahsustu. Bunların altındaki birçok *mülâzım* (zabıt namzedi) ve *kullukçu* (emirber), doğrudan doğruya askeri birliklerin intizamıyla meşgul oluyordu.

En küçük muharebe birimleri olan *bölükler* ortaları, ortalar da *ocakları* meydana getirirdi. Terfi etme, mevcut sıralama sınırları içinde katı kurallara bağlıydı. Kâğıt üzerinde yalnızca Çorbacı rütbesinin üstündekilere evlenme izni tanınıyordu. Çoğunlukla hepsi de aynı birliğe mensup kişilerin çocuklarından seçilen çıraklar, mühimmat ve hayvanların bakımını üstlenerek askerlik sanatının inceliklerini öğrenmeye başlardı.

GELENEKSEL KUVVETLER

Bu devirde sahaya sürülen Osmanlı ordularının zayıflığı pekâlâ abartılıyor olabilir. Osmanlı kuvvetleri, pusu kurmakta ve küçük çaplı karşı taarruzlarda kesinlikle başarılıydılar ki bu hasletlerini takdir eden Batılı akıl hocaları da, müdafaaya dayalı gerilla taktiklerini, dağlık araziden askeri amaçlarla istifade edilmesini ve açık arazide meydan muharebelerinden uzak durulmasını şiddetle tavsiye ediyorlardı. Öyle ki, Osmanlı toprağına girme gözü peklığını gösteren birçok istila kuvveti, usandırıcı Osmanlı taciz eylemleriyle dağıtılıp hezimetle uğrutulmuştu. Osmanlı piyade ve süvarisi, top ateşi başladığı an etrafa yayılıp gözden kayboluyor; ama engebeli arazide bile göz açıp kapayıncaya kadar yeniden toparlanabiliyordu. Taarruz esnasında kırk-elli kişilik gruplara ayrılan piyadeler, ağır kayıplar verseler bile sebat ediyor ve bir grup ateş açarken ikinci grubun silahlarını doldurduğu kesintisiz bir "ateş ve manevra" hareketini sürdürebiliyordu. Nihai hücum ise ihtiyat ve destek kuvvetleri olmadan yapılıyordu. Osmanlı askeri politikası artık savunma amaçlı olduğundan süvarinin rolü asgari hale düşmüş, buna karşılık istihkamlar sayı ve önem açısından çok büyük bir eşik atlamışlardı. Osmanlı askeri mühendisleri, küçük ahşap palankalardan Batı askeri mühendisliğinin son kuramlarını tatbik ettikleri büyük hudut kalelerine kadar her boy ve türden istihkâma nezaret ediyorlardı. II. Mahmud saltanatının ilk yıllarında hudut kaleleri elden geçirilerek güçlendirilmiş ve yeni serhat garnizonları kurulmuştu.

PIYADE

Bir zamanlar Osmanlı piyadesinin çekirdeğini teşkil eden *yenicheriler*, 17. yüzyıl krizi esnasında başlayan bir

dönüşüm süreci sonunda, 18. yüzyılın son çeyreği itibarıyla askeri bir güç olmaktan büyük ölçüde çıkmışlardı.² İstanbul çevresinde ve birkaç eyalet merkezinde bir avuç iyi talimli yeniçeri bulunsa bile, geri kalan ezici çoğunluğun askerlikle neredeyse hiç ilgisi yoktu. Yeniçeri sayısına dair tahminler muazzam farklar arz eder: Toplam mevcudu 150.000'den 400.000'e

Ebukir hezimetinde tutsak alınmış Osmanlı askerleri. Esirlerin üzerindeki kıyafetlerin neredeyse hatasız resmedilmiş olması, sanatçının muharebe esnasında ya da muharebeden hemen sonra çizilen eskizler kullandığını düşündürüyor (General Lejeune'un yağlıboya resminden ayrıntı, Versailles Müzesi, Fransa).

² Bkz. David Nicolle (çev. Özgür Kolçak), *Osmanlı Orduları 1300-1768*, Osprey Askeri Tarih Dizisi no. 14 (İstanbul, 2. Basım Ekim 2014), s.40-42.

En gözü kara yeniçeriler arasında seçilmiş hücum bölüklerine mensup bir serdengeçti (*Dessins Originaux de Costumes Turcs, 1795-1807 arası, Bib. Nat., Paris*).

uzanan muazzam miktarlarda tahmin eden yabancı gözlemciler vardı; ancak bu sayılar bilfiil askerlikle hiçbir ilgisi olmayan, sadece ocağın ekonomik ve sosyal imtiyazlarını sömürmek üzere kaydolmuş esnaf ve zanaatkarları belirtmekteydi. Bir şekilde askeri eğitimi olan ve eli silah tutan yeniçerilerin sayısı ise, gerek o devrin daha dikkatli gözlemcileri gerek ise birincil kaynaklara dayanan günümüz tarihçileri tarafından 30-40.000 olarak verilmektedir. Ne var ki bu külenin dahi neredeyse hiç askeri kıymeti yoktu. 1790 dolaylarında İstanbul'daki ordu esami defterlerinde

12.000 yeniçeri kayıtlı olmasına rağmen bunlardan yalnızca 2.000 tanesinin fiilen sefer hizmetinde bulunması bekleniyordu. Yirmi yıl sonra başkentte yoklamaya katılan 13.000 yeniçeriden sadece 1.600'ü yola devam etmiş; geri kalan kalabalık, İstanbul ile Edirne arasında sırı kadem basmıştı. Eyaletlerdeki yeniçeri ortalarının durumu da farklı değildi. Suriye'de ilk kurulan yeniçeri garnizonları, zaman içinde yerli halkla karışarak erimişlerdi. Irak ve Mısır için de aynı şeyler söylenebilir: gerçi buralara sonradan gelen yeniçeri birlikleri kültürel farklılıklarını henüz yitirmemişlerdi.

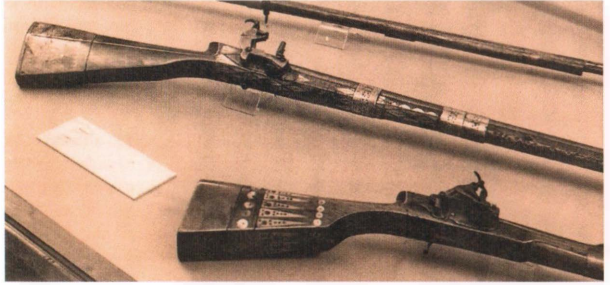
Yeniçeri Ocağı, 16. yüzyılın ikinci yarısındaki şaşaı günlerinden bu yana kurumsal bakımdan çok az değişmişti. Ocağı modernleştirmek için girişilen her teşebbüs, geçit vermez bir duvara toslayıp geri tepiyordu. Bu arada bazı ortalar, yabancı sefaret heyetlerine eşlik etme, İstanbul liman ve gümrüğünde asayışı sağlama ve tulumbacılık gibi geleneksel bazı hizmetleri tekellerine almışlardı. Kahire'deki büyük kalenin kulelerinden bazıları yerli yeniçerilerin elindeyken diğerleri bunların amansız rakibi azapların denetimindeydi. Yeniçeriler, artık askeri işlevleri pek kalmadığı halde, devletin esas direklerinden biri olduklarına dair biraz da mistik bir inanç besliyorlardı. Bu inanç, yapısal sürekliliklerine dokunan her türlü reform girişimine bağnazlıkla karşı durmalarına yol açıyordu. Ne var ki yeniçerilerin kimi zaman en olmadık tuhaflıklarla birlikte gelen sarsılmaz bir takım ruhuna sahip olduklarını en şüpheli gözlemciler bile inkâr edemezler. Örneğin, genç oğlanlardan seçilip kadın kıyafetleri giydirilen bir grup acemi asker ayrı bir çadıra yerleştirilip başlarına hususi bir muhafız tayin ediliyordu. Bu çadır yeniçeri ortasının "namusunu" temsil ediyor ve muharebenin kaybedildiği durumlarda bile son ana değin ölümüne savunuluyordu.

Askeri kalıpların dışına çıkmadan söylemek gerekirse, sanatının erbabı bir yeniçeri, cesur ve Batılı meslektaşlarına nazaran çok daha fazla bireysel sorumluluk üstlenen bir muharıptı. Batı tüfeklerine nazaran daha zor doldurulan ve kullanılan ancak daha uzun namlulu ve isabetli ağır tüfekler kullanıyorlardı. Osmanlı piyadesinin dillere pelesenk olmuş geri kafalı muharebe yöntemleri hakkında söylenenleri her halükarda ihtiyatla karşılamak gerekir. Balkan sınırı

rında hizmet eden yeniçeriler Batılı harp teknikleriyle defalarca yüz yüze gelmişler ve anlaşılan hiç de etkilenmemişlerdi. Şahsi girişim ve hamlelere büyük değer veren yeniçeri geleneklerinin takipçileri, Batılı piyadeyi cesaret ve haysiyet fakiri, kendilerine her söyleneni düşünmeden yapan akılsız guruhlar olarak görüp küçümsüyordu. Yeniçeriler, süngüye özellikle karşı çıkıyor; insanları makineler gibi dövmeye mecbur bırakan bu aletin "kılıç namusu"nu iğfal ettiğini söylüyorlardı.

Yine geleneksel piyade içinde yer alan *Bostancılar*, kapıkulu ocaklarının düzenli maaş alan neferleri arasında sayılıyorlardı. Bostancı ortaları, seçkin ihtiyat birlikleri sıfatıyla İstanbul ve Edirne civarında ikamet ediyorlardı. Sayıları birkaç bini geçmeyen bostancılar, en az yeniçeriler kadar değişime şiddetle diremiyorlardı. *Solaklar* ise Topkapı Sarayı'nı korumakla görevli bir merasim muhafız alayından ibaretti.

Osmanlı piyade kuvvetlerinin belkemiğini, 18. yüzyıl ortasından beridir *Miri Levend* yahut *Sebkân* denilen ve bir yarı-gönüllü askerlik sistemiyle silahaltına alınan paralı askerler teşkil ediyordu. Bunlar başlıca Anadolu Türklerinden devşiriliyorlardı. Öte yandan,

18. yüzyıl sonlarından kalma çakmaklı Türk tüfekleri. Mekanizma basit ve alabildiğine dayanıklıdır; daha önceki fitilli tüfeklerde olduğu gibi, tetiğe kazara basılmasını engelleyen muhafazalar yoktur (Yazarın fotoğrafı, Harbiye Askeri Müzesi, İstanbul).

büyük kısmı Kürt kökenli olan *tüfenkçiler* ise Avrupa ordularındaki dragonlar gibi daha ziyade at sırtında seyahat eden piyade neferleriydi. Mahalli Balkan kuvvetleri de gün geçtikçe öne çıkıyordu. Boşnak *panduk* veya *pandurları* ile Eflâk keskin nişancılar en bilinen örneklerdi. Görünen o ki Müslüman Boşnaklar, Arnavut dindaşlarından bile önce Osmanlı askeri teşkilatının üst basamaklarına tırmanmayı başarmışlardı.

Bu başıbozuk veya en iyi ihtimalle yarı nizami piyadeler, kendi bildikleri gibi teçhiz olup savaşa geli-

Yanya Gölü'ne uzanan Frouion burnunda, sağlam savunma yapılarının arasında yükselen Ali Paşa Sarayı ve zarif Aslan Paşa Camii. Cami ve sarayı kuşatan tahkimatlar, 1815'te Ali Paşa'nın görevlendirildiği Fransız mühendisler tarafından güçlendirilmiştir.

Angus McBride

yor, son derece renkli ama birörneklikten uzak karman çorman kuvvetler meydana getiriyorlardı. Bununla beraber, yukarıda sayılan tabiri caizse "savaşçı halklar"dan gözü kara, atılğan ve attığını vuran nişancılar çıkma ihtimali yüksekti. Dahası, bunlar, bilhassa süvari birlikleriyle eşgüdümlü hareket ettiklerinde açgöçlük, dağlık veya engibeli arazilerde son derece başarılıydılar. Doğrusu istenirse, en iyi Osmanlı piyadesi hafif piyadeydi. Sultanlar Osmanlı ordularına Batı tarzında saf bağlayıp savaşmak üzere talim edilmiş piyadeler yerleştirmeye çabalarsken, Avrupa ordularının ise tam tersine, modern muharebe meydanını cehennemine çeviren ateş gücünden kaçmak için yeniden hafif piyadeye dönmeleri tarihin bir cilvesiydi.

Süvari zabiti veya erbaşının eyerinin ön kısmına asılan ve etrafa yayılan adamları toplamakta kullanılan ufak davulu taşıyan deri kılıf (Yazarın fotoğrafı, Milli Tarih Müzesi, Konservasyon Bölümü Deposu, Moskova, Rusya).

SÜVARI

Atlı savaşçı, imparatorluğun altın çağında Osmanlı ordusunun adeta gözbebeği idi. Halbuki 18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Mısır, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'nun bazı yöreleri bir kenara bırakılırsa, süvarinin bir hükmü kalmamıştı. At sırtında savaşmaya devam edenler, Avrupa ordularındaki husarların muadili hafif atlılardan ibaretti. Bunlar, piyade kitalarının etrafında dolanıp ihtiyaç halinde koruyucu perdeleme kuvvetleri oluşturuyor ve keşif ile istihbarat toplama işleriyle meşgul oluyorlardı. Ne var ki, başa baş bir mücadelede ağır zırhlı ve silahlı Avrupalı süvarilerle başa çıkabilme ihtimalleri yok gibiydi. Yine de, Batı süvarisinin hücumla kalkmaya cesaret edemediği

engibeli arazilerde sergiledikleri atılganlık görüleni şaşkına çeviriyordu.

Genelensel süvariler, varlığını asırlardan beri korumakta bulunan üç değişik sınıfa mensuplardı: Maaşlarını devlet hazinesinden alan Kapıkulu Sipahileri, nakit para yerine dirlik tahsisıyla geçimlerini sağlayan Tımarlı Sipahiler ve Gönüllü Başbozoklar. *Altı Bölük Halkı* denilen maaşlı sipahilerin büyük kısmı, enflasyonun erittiği ulufelerine ek gelir getirmek için kışlalarını terk ediyordu. Ne de olsa paranın değersizleşmesi, piyadeden ziyade, fazladan bir de at beslemek zorunda bulunan süvariye vuruyordu. Padişahın seçkin atlı muhafız alayı olan Silahdarlar'ın vaziyeti diğerlerinden pek az daha iyi sayılırdı; üstelik mevcutları da çok azdı. Klasik devirde ordunun ve hatta devletin bel-

GELENEKSEL SÜVARI

1: Deli

18. yüzyılın sonlarında Osmanlı diyarının her köşesinde "deli" denilen atlılara rastlamak mümkündü. Hal böyleyken Osmanlı ordularının en kalabalık süvari kuvvetini delilerin oluşturması şaşırtıcı değildi. Resmî bir üniformaları yoktu; ama neredeyse hepsinin sözleşmişçesine giydikleri yüksek siyah keçe başlıklardan bu özgül ruhlu savaşçıları fark etmek zor değildi. Nereden geldiğini baktıksızın ellerine geçen her silaha sarılıyor ve Memlük süvarisinin kullandığından epeyce farklı, Batılı gözlemcilerin genellikle "İngiliz eyeri" dedikleri bir eyer çeşidiyle atlarını süüyorlardı. Gerçi, ellerindeki hiçbir teçhizat Memlük savaşçılarına murassa ve göz alıcı eşyalarıyla aşık atamazdı. Resimdeki süvari, ganimet bir Rus karabinası ile bir çift İngiliz piştovu kuşanmış.

2: Suriyeli delibaşı

Bu zabıt, geldiği yörene geleneksel kıyafetlerini benimsemiş olmakla beraber delilere özgü siyah keçe başlıktan vazgeçememiş görünüyor. Başlığın kapitone hotozu, subayların uzaktan bile kolayca tanımlarına yardımcı olan bir rütbe alametine benziyor. Göğse dolanan geniş kuşağın Ortadoğu'da hayli köklü bir geçmişi vardı ve sıcak havalarda silah taşımayı epeyce kolaylaştırıyordu. Bunun altına, bel hizasına doğru sarılan başka bir kuşak, at üzerinde çıkılan uzun yolculukları daha çekilir hale getiriyordu.

3: Posta Tatarı

Ulaqlar ve delilerin başlıkları arasındaki gözden kaçmayan benzerlik, bu iki grubun bir şekilde birbiriyle bağlantılı olabileceğini akla getiriyor. Bu ulaq neferleri toplama Tatar delilerinde epeyce bir çok farklı yerden toplanıyorlardı. Ayak bileklerini saran gevşek tozluqlar bozkır günlerinin hatırası olabilir. Kısa ve kavisi ağza sarılı süslü bir yatağan ve bir Türk piştovuyla silahlanmış bu adam, bir elinde de saz tutuyor.

Brindisi albümündeki bu resimde humbaracı ocağı neferlerinin kıyafetleri: Soldan sağa: timarlı er, ulufeli er ve timarlı subay (*Elbicei Atika*, Bib. Nat., Paris).

kemiğini teşkil eden *Timarlılar* ise artık büyük oranda savaşıclıktan uzak, ziraat gelirleriyle geçinen mütevazı bir taşra zümresine dönüşmüşlerdi. Fiilen en kalabalık atlı tipini teşkil eden gönüllü başıbozuk süvarinin büyük kısmı ise Suriye, Kürdistan ve Doğu Anadolu'dan gelen Türkmen, Kürt ve Arap *delilerden* mürekkepti. Daha imtiyazlı bir statüyü temsil eden *posta Tatarları*, ulaklık yapmaları şartıyla herhalde *deli* grupları arasından seçiliyorlardı. Ulak sistemi, Belgrad gibi bölgesel merkezlerle dayanıyor; Osmanlı arazisine giren hiçbir yabancı bir Tatar atısının refakati olmadan yolculuk etmesine izin verilmiyordu.

TEKNİK SINIFLAR

Osmanlı seçkinlerinin Batı teknolojisine yönelik hevesleri, balonculuğa dair anlatılan bazı hikâyelerde görülebilir. 1785'te, Parisli bir bilimadaminin yanına aldığı iki bostancıyla İstanbul semalarına yükseldiği söyleniyordu; ama bunun uydurma olma ihtimali vardır. 1802'de, bu kez bir İngiliz, III. Selim'in huzurunda insansız bir balonu havaya yolladı. İngiliz baloncu, birkaç sene evvel Kahire halkını beyhude yere etkilemeye çalışan Napolyon'un baloncularından çok daha coşkulu bir kitleye gösteri yapma mutluluğunu yaşamıştı.

Belgrad Kalesi, Roma'dan bile eski bir tarihe sahiptir. Özellikle de hisardan günümüze kalan içyapıların çoğu Osmanlılar zamanında inşa edilmiştir (Joseph Cartwright'in çizimi).

18. yüzyılın sonundaki Osmanlı topçusu, bir asır önceki meslektaşlarıyla neredeyse tamamen aynı araç gereç ve yöntemlerle iş görüyordu. Hal böyle olunca, bu tarihte Osmanlı topları, Batılı emsallerine kıyasla çok daha yavaş dolup az atış yapan silahlar haline düşmüştü. 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl başlarında, çoğunlukla Fransızların yol göstermesiyle *Topçu Ocağı* ve *Humbaracı Ocağı*nda girişilen kökten reformlara kadar Batı topçuluğunu yakalama yolunda ciddi adımlar atılmadı. Oysa bu dönemde elde edilen başarı bazen şaşkınlık verici olabiliyordu. Örneğin, 1807'de Mar-mara Denizi'ne girip Osmanlı başkentini tehdit etmek isteyen İngiliz filosu, 15. yüzyıldan kalma topların yanına Fransız ve İspanyol uzmanların rehberliğinde yerleştirilen 306 top, 16 havan ve binlerce adamın muazzam direnişine takılıp gerisin geriye Çanakkale Boğazı'ndan dönmek zorunda kalmıştı. Doğrusu istenirse, Kraliyet Donanması büyük bir felaketin kıyından dönmüştü.

Topçu Ocağı, kapıkulu ocaklarının bünyesinde hizmet vermeye devam ediyordu. 1774'te Baronde Tott'un önyak olmasıyla kurulan *Sürat Topçuları Ocağı*, modern top namluları imal eden yeni bir dökümhanenin açılmasıyla biraz daha güçlendirildi. 1782'de yabancı uzmanlar çağrıldı; askerî talimatnameler Türkçeye çevrildi ve dolgun maaşlarla ödüllendirilen *süratçı-*

ların sayısı 2.000'e çıkarıldı. Kuşatma savaşlarında ihtisaslaşan *Humbaracı Ocağı*, havan toplarının yanı sıra çeşitli yanıcı silahlar ve lağım faaliyetlerinden sorumluydu. Humbaracılarla ilişkilendirilemeyen *Lağım-cı Ocağı* ise bir çeşit istihkâm sınıfıydı. Baron de Tott, tombaz köprü yapımında uzmanlaşan hususî bir askerî mühendislik biriminin 1774'te Lağımıcılar bünyesinde kurulmasını sağladı. Ocağın o zamana değin gördüğü en becerikli gençler, bu tarihlerde Bosna ve Arnavutluk havalisinden toplam bir araya getirilmişlerdi.

TAŞRA KUVVETLERİ

Taşradaki en önemli askerî kuvvet, eyalet idarecilerinin kapı halklarıydı. Osmanlı zadenamının şahsî girişimleriyle toplanan bu askerler arasında eski sipahi artıkları, paralı askerler, halktan alınan milisler ve aşiret savaşçıları bulunuyordu. 18. yüzyılın sonuna gelindiğinde, sınır boylarında yaşayan bütün Müslü-

Bir grup Arnavutaşıret savaşçısı, 19. yüzyıl başı (J.B. Hilair'in çiziminden J.B. Villard'a ait bir gravür, Bib. Nat., Dep. d'Estampes, Paris, Fransa).

Günümüzde Kuzey Yunanistan sınırlarında kalan Yanya bölgesinden bir Arnavut. Büyük çoğunluğu Müslüman olan Arnavutlar, 19. yüzyıl başlarında Osmanlı ordusunun en etkili piyade neferlerini teşkil ediyorlardı (Joseph Cartwright'in çizimi).

man erkekler, o veya bu şekilde, *azap* adı altında aske-
re yazılma mükellefiyetiyle karşı karşıya gelmişlerdi;
ihtiyaç halinde, eyaletlerinin konumuna göre, kale
hizmetine veya gemilere alınıyorlardı.

Napolyon Savaşları'nın ortalığı kasıp kavurduğu
yıllarda, Osmanlı İmparatorluğu'nun büyük bölümü,
sultana farklı derecelerde sadakat besleyen ayanlar-
nın tahakkümü altındaydı. Bunların bazıları yöre-
nin köklü ailelerinden gelen kalburüstü şahıslar olduğu
halde, bazıları "nevzuhur" kimselerdi. Ayanların gön-
lünü hoş tutmaya özen gösteren padişah, bu adamlara
sık sık seraskerlik unvanı bahsediyordu. Ne var ki,
iktidar ilişkileri birçok yerde bu cinsten şatafathı un-
vanların bir anlam taşıyamayacağı kadar bölük pörçük
hale gelmişti. Yeniçeriler ve yamaklarının yönetimi
ele geçirdiği yerlerde, mahalli yeniçeri gruplarının
reislerine *dayı* deniyordu; ama dayıların başka böl-
gelerdeki ayanlar kadar büyük güç elde etmelerine
nadiren rastlanıyordu. Bazı bölgeler, *derebeyi* ismiyle
bilinen eşkiya reislerin hükmüne teslim olmuştu. Os-
manlı ordusunun diğer unsurlarının kargaşaya düştü-
ğü zamanlarda bu derebeyleri, yolkesen tacipçileriyle
beraber vazgeçilmez bir asker kaynağı teşkil ediyordu.

Görünen o ki Balkan serhaddi, asayiş açısından iç
kısımlara nazaran daha istikrarlı bir hayat sürüyordu.
Sınır boyunun emniyetinden sorumlu çok sayı-
daki iyi talimli ve işini ciddiye alan piyade ile süvari

serhatkulu, mütevacı ahşap palankalarda ikamet edi-
yordu. Hristiyan asilerin eline geçtiğinde *hayduk ka-
lesi* ismini alan bu yerler, tam ortada yükselen ahşap
bir iç hisarın etrafında kümelenmiş tahta çitler, köşe
kuleler, toprak tabyalar ve hendeklerden oluşuyordu.
Bazen hendeklere sapanlar kazıklar ve toprak tabyala-
rın dış yüzeyinde yetiştirilen dikenli çalılarla savunma
pekiştirilirdi. *Derbentçi* denilen Hristiyan ve Müslü-
man aileler dağ geçitlerinin, köprülerin, nakliye tek-
nelerinin ve ana yolların emniyetini sağlıyorlardı.

Balkanlar'da vücuda getirilen ordular mahalli eş-
rafın izlediği siyaset yanında, o ana askere yazılmaya
hevesli kitlelerin niteliğinden de etkileniyordu. Söz
gelimi Bulgaristan'daki Ruskasrı'nın mutasarrıfı sek-
banlar, deliler, tatarlar ve panduklardan mürekkep
karma bir muhafız kıtasına sahipti. Vidinli Pazvandog-
lu Osman Paşa, geniş bir araziden topladığı memnuni-
yetsiz yeniçeriler ile yamakları, Hristiyan mühtedi ve
mahalli başıbozuklarla aynı orduda birleştirmişti. Ye-
niçerilere güvenmeyen Tepedelenli Ali Paşa, çok daha
uzak bölgelere uzanarak Kuzey Yunanistan, Arnavutluk
ve Makedonya'dan hem Müslüman hem de Hristiyan
asker toplamıştı. Dahası, Ali Paşa, şahsi ordusunu ge-
liştirmek için Fransızlardan ele geçirdiği sahil şehirle-
rinden gelen savaş esirlerini hizmete aldı.

18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başı, silahlı Hris-
tiyan milislerin yerden bitercesine hayata döndüğü

B

BALKANLI TAŞRA KUVVETLERİ

1: Arnavut reisi

Balkan kıyafetleri 19. yüzyılın başlarında, Batılı sanatkar ve yazarların hayal dünyasını süsleyen egzotik öğeler arasına girmişti.
Bu albenisi yüksek elbiseler arasında Arnavutların giydikleri gibisi yoktu. Seçkin Arnavut askerler, dış görünüşleri ve yarılarındaki
silahlarla ihtişamlı bir zenginlik yansıtıyorlardı. Müslümanlar, çoğunlukla Hristiyanlardan daha fazla silaha sahipti. Aslına bakılırsa,
yasalar gayrimüslim tebaaya hiçbir hal ve şartta silah taşıma izni vermiyordu.

2: Harambaşı

Dağları mesken tutmuş Müslüman ve Hristiyan haydutlar (veya Slavcasıyla *hajduklar*) kasaba ve köylere dadanarak geçinmeyi
âdet edinmiş de olsalar, özellikle mahalli ayanın elinde en iyi bazı askerler de teşkil ederlerdi. Burada bir Hristiyan eşkiyası
resmediliyor. Kabartmalı gümüş levhalar ve nakışlarla süslü *Take* ceketi, haydut reislerin alamet-i farikalarındandı. Tabancası
Balkan işi, uzun tüfeği Türk yapımı ve kılıcı Avusturyalı bir piyade zabitanından alınmadır.

3: Eflâk boyar

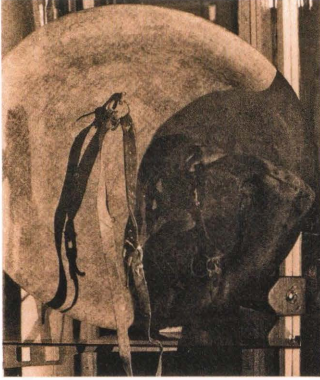
Eflâk ve Boğdan'ın mahallî aristokratları olan boyarlar, sarık yerine başlarına geçirdikleri koyun derisi uzun kalpaklar hariç baştan
aşağı Türk kıyafetleri kuşanırlardı. Kalpak, Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlara has bir başlıktı. Voyvodalıklarda büyük güç sahibi
olan boyarlar, Ruslarla iyi geçinmeye önem veriyorlardı. Bu Eflâklı boyar da elinde Rus işi bir süvari kılıcı tutuyor.

4: Boşnak panduk

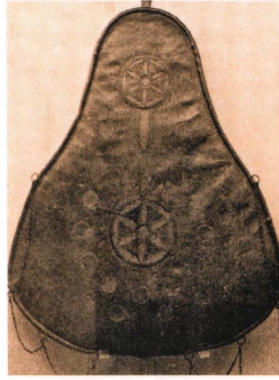
Başıbozuk haydutların aksine, *panduk* ya da *pandurs* savaşçı bölükleri, genellikle askerlik geçmişli olan insanlardan tertip
ediliyorlardı. Bunların çoğu Osmanlı ordusunun eski gediklileri olmakla birlikte Avusturya-Macaristan veya Rus ordularında hizmet
edip ayrılanlar da vardı. Bu adamlar tercih ettiği başlık, bir zamanlar bostancı ocağı mensubu olduğunu aklia getiriyor. Başlığının
siperliğine taktığı çelenk, sergilendiği takdirde sırtın bir yüzük kancası, *Pistevlar*, nurassa tüfek ve Balkan işi yatağanı
haricinde Adriyatik sahilinden aldığı talyan yapımı bir düz kılıç taşıyor.

Büyük ihtimalle 18. yüzyıla ait bir süvari kalkanının iç kısmı (Yazarın fotoğrafı, Hacı Bektaş Veli Müzesi, Hacıbektaş, Nevşehir).

Sipahi talimlerinde ok hedefi olarak kullanılan, içi pamuk çekirdeği ve talaş dolu deri puta, 18. yüzyıl sonu-19. yüzyıl başı (Yazarın fotoğrafı, Harbiye Askeri Müzesi, İstanbul).

bir zaman oldu. Bir yandan Sırbistan'daki Hristiyanlar, öte yandan Bosna diyarının Müslümanları, hep birlikte silaha sarılıyorlardı. İşin doğrusu Osmanlı makamları, silah taşıma ve kendi öz milis kuvvetlerini kurma hakkı tanıdıkları Sırları, kavgacı yenicilerinin önünü almaya yardım edebilecekleri umuduyla yüreklendiriyorlardı. Bir *buljakbasaman* (Türkçe "bölükbaşı"ndan) komutasındaki Sırp *hayduklar*, aşağı yukarı yüzler kişilik birlikler teşkil ediyorlardı. Bunlar, 15. yüzyıldan beri vücut bulmuş ilk gerçek Sırp ordusuydular.

Özerk Eflâk ve Boğdan'da işler farklı yürüyordu. Buradaki en kalabalık Osmanlı kuvvetleri, Rusların

eline düşene değin Besarabya'da bulunuyorlardı. Öte taraftan, Osmanlı başkenti bölgeye Fenerli Rum aristokrasisinden *hospodarlar* tayin etse de, ülkede *boyar* adı verilen yerli aristokratlardan başkasının sözü geçmiyordu. Hospodarlar, atandıkları mansıplarında kendilerine refakat etmeleri için yöre ahalisi, Türkler veya Batılı paralı askerler, mühtediler ve yenicilerlerden ufak muhafız alayları kurdukları halde boyarlar, tabiri caizse babadan oğula devreden aile ordularına sahiplerdi. Eflâk'ta *dorobânt*, Boğdan'da *slujitör* namıyla anılan bölgesel milisler, çok eski devirlerden beri biliniyordu ve 1821'deki Rumen ayaklanmasında yeniden sahnenin önüne geçeceklerdi. Yine de

C

ANADOLULU VE KAFKASYALI TAŞRA KUVVETLERİ

1: Anadolu sipahisi

Sipahi namıyla anılan 19. yüzyıl başı atlı savaşçıları, eski zamanların feodal süvarileri değil yarı-nizamî bindirilmiş piyadeydiler. Üniforma giydikleri iddia edilemezse de basit kılık kıyafetleri ve ayrıt edici başlıkları, 19. yüzyılın ilerleyen yıllarında Osmanlı ve Mısır süvari üniformaları üzerinde gözle görülen bir etki bırakacaktı.

2: Çerkez zırhlı süvarisi

Avrupa'da muharebe esnasında tam takım zırh giyimeye devam edilen belki de tek yer Kafkasya idi. Gerek Rus gerek ise de Osmanlı ordusuna katılan gönüllü Kafkas kıtaları arasında tepeden tırnağa zırhlara bürünmüş savaşçılar görülebiliyordu. Bu adamın zırhı, tıpkı silahları gibi, 20. yüzyıla kadar geleneksel savaş teçhizatının başlıca üretim yeri olan Kafkasya'da imal edilmiştir.

3: Ermeni okçu

Bu Ermeni aşiret okçusunun elindeki bileşik yay, en az Çerkez savaşçısının zırhı kadar geçmiştin tozlu sayfalarına aitti. Parlak ve alımlı kıyafetleri yönetici Türk zümresine has bir ayrıcalık kılmayı amaçlayan Osmanlı yasaları, siyah ve koyu tonların Ermenistan ile Gürcistan'ın adeta milli renkleri haline dönmüşsinin baş sebebi olabilir. Tütün içmeye varayan uzun saplı pipo, bu dönemde birçok Osmanlı askerinin vazgeçilmez aksesuarıydı.

en acımasız savaşçılar, dağların koynunda gizlenen haydutlar ve başına buyruk yerel milisler olan sınır *pandurları* arasından geliyordu. Pandurlar, Batı veya Osmanlıların deyişle “Küçük” Eflâk’ın başkenti olan Craiova’daki bir *spâtâr*, yani general komutasında düzenli bir garnizon hayatı sürüyorlar; Bükreş’te ikamet eden ikinci bir *spâtâr pandurei* de bunlara nezaret ediyordu.

Anadolu’daki taşra kuvvetleri, uzun zaman-dır olduğu gibi yerel kaynaklardan devşiriliyordu.

Kafkas dağlarındaki yurdunda bir Oset savaşçısı, 18. yüzyıl. Tüfeğini koyduğu deri veya koyun postu mahfaza, silahın olumsuz hava şartlarından etkilenmesini engelliyor (Beggrov’a ait resim, yer belirsiz).

Anadolu’nun kuzeydoğusunda Trabzon valisi Canıklı-zade Tayyar Paşa, ciddiye alınması gereken bir askeri şahsiyet olarak temayüz etmişti. 1801’den itibaren neredeyse bağımsız bir idare izleyen Canıklı-zade, Gürcistan’dan gelen iki Rus firarinin kılavuzluğunda modern bir topçu kıtası tertipleyip güçlü bir ordu kurmuştu. Canıklı-zade’nin at oynattığı arazinin ötesindeki Müslüman hâkimler dur durak bilmeyen Rus tecavüzleri karşısında sultanla ittifak içinde kalmaya dikkat etseler de, Osmanlılar Kafkas dağları üzer-

18. yüzyıl Çeçen savaşçısı. Müslüman Çeçenler, Rus boyunduruğuna girdikleri 19. yüzyılın ortasına kadar bağımsızlıklarını inatla savundular (Beggrov’a ait resim, yer belirsiz).

Bu atlı her ne kadar "Mısırlı Süvari" ismiyle tasvir edilmiş olsa da, kıyafet ve silahlarından yüz ifadesine kadar birçok özelliği daha ziyade Suriyeli bir Türkmen aşiret savaşıçısına benzemektedir (Carle Vernet'in çizimi).

rindeki denetimlerini fiilen yitirmişlerdi. Örneğin, Kafkasya'nın kuzey yamaçlarını tutan Kabardey reisleri, en az 30.000 savaşıya sahip olmakla böbürleniyorlardı. Bu dağlı savaşıçılarının çoğu yayaydı; ama reislerin hizmetinde, küçük de olsa, bazen kadim günlerin muhteşem zirhlarını kuşanan seçkin bir süvari kuvveti de bulunuyordu.

Irak başka bir dünyayı yaşıyordu. Bağdat valisi, şehir savunmasını sadakatlerinden şüphe etmediği Arap askerlere bıraktığı halde, eyalette asayiş ve düzen temin edip refahı artırmak için Cürcistan'dan ithal ettiği Memlûkləri işe koyuyordu. Bu ordu, Arabistan çöllerinden kopup gelen dehşetengiz Vahhabi akıncılarını defalarca yenilgiye uğratmış; ama bunların 1799'da Basra Körfezi yakınlarındaki Lahsa vilayetini zapt etmelerine engel olamamışlardı. Daha kuzeydeki Tayyogulları, Musul'da asırlardır yerleşik bir hayat sürmelerine rağmen komşuları Kürtlerle büyük benzerlikler taşıyan bir aşiret ordusuna hükmediyorlardı.

Suriye, birbirini çekemeyen Osmanlı paşalarının elinde düşman parçalara bölünmüştü. Paşaların hizmetine girmek için can atan gönüllüler, şaşırtıcı

derecede farklı geçmiş ve yörelerden geliyorlardı. Deli süvarisi, tüfenkçiler, sekbanlar ve atlı levend askerleri; ta Kuzey Afrika'dan gelen Mağripli piyadelerle aynı bölüklerde saf tutuyordu. Paşalıklarda hizmet eden askerlerin sayısı fazla değildi: Mevcutlar 1.000 süvari ve 900 piyade ile 300 süvari ve 100 piyade arasında değişiyordu. Suriye-Filistin kuvvetlerinin bir kısmı, Babürlü (Mugal) Hindistan'da kullanılabilecek benzer, develerin sırtından her yöne ateş edebilen döner topraklarla silahlanmışlardı.

Çöl Bedevileri, ellerindeki modası geçmiş fitilli tüfeklerle keşif veya avcı bölükleri oluşturuyorlardı. Bununla birlikte, hakikaten acil bir tehdit doğarsa Müslüman, Hristiyan ya da Yahudi olduğuna bakılmaksızın bütün erkek nüfus silah başına çağrılabilirdi. Halep, 18. yüzyıl sonunda Kürt akıncıların talan seferlerinde sürülerini kaybedene kadar haberci güvercinleriyle ünlüydü. Kuzey Suriye'de yaşayan Türkmen azınlık, Tarsus dağlarına yaptığı toplu göçlerle tanınan savaşıkan bir kitleydi. Lübnan toprakları, zuema denilen mahalli beyler tarafından bölüşülmüştü; bunların silahlı maiyetlerine denk gelen bir İngiliz ziyaretçi şöyle yazmıştı: "[bunlar] başlarına buyruk yaşamayı seviyorlar ve çocukluktan beri silah taşımaya alışkınlar. Emir, şeyh veya beyleri kimse, onun dışında kimseden buyruk almıyorlar... Hepsi de, bedenleriyle iş görmekten haz olan doğuştan savaşıçılar." Hayata savaşıçılar olarak gelen bu insanlar arasında Cebel-i Lübnan'ın yüksek vadilerini dolduran Hristiyan Maruniler var-

dı. Lübnan'da bunlarla baş edebilecek yegâne güç, yine savaşıçlıkları dile destan Dürzilerdi. Dürziler savaşı hâlâ eski günlerdeki gibi, tepelere çıkan çığırtacların köyden köye, ağızdan ağıza aktarılan nidalarıyla çağrılıyorlardı. Dürzi savaşıçlar kaya ve çalılıkların arasından anı baskınlar yapıp; geceleri öldürücü pusular kurur; düz ve açık alanlara ise nadiren inerlerdi. Bekaa Vadisi ve Güney Lübnan'ın Şii mütevalileri, süvari birliklerine sahip olsalar bile, mümkün olduğunca savaştan uzak durmaya çalışan insanlardı. Seferlere kılavuz olarak katılmak dışında pek bir şey yapmayan Arap bedeviler, Türkmen ve Kürt göçebelerin yanında barış elçisiydiler. Atalarının izinden giden Bedeviler, ne türden olursa olsun, anlaşmazlıkları müzakere yoluyla çözme taraftarıydılar; yine de illa ki bir çarpışma vuku bulacaksa, hasım ordulardan cengâverler veya ufak bir süvari takımı öne çıkıp kozlarını paylaşır; bu mücadelenin akıbetine göre taraflar galip veya mağlup olduklarını kabul ederlerdi. Bedevi askeri geleneği, yaşamın zaten alabildiğine zor olduğu bir ortamda gereksiz yere kan döktürmesinden kaçınmayı öngörüyordu. Bir İngiliz yetretili, bu çöl topluluklarını son derece konuksever, askerlikten ziyade şiir ve şarkıya meraklı, yağmayı seve seve benimsemekle beraber kan dökmekten hoşlanmayan, canı yanmadıkça öfkelenmeyen ve kendinden kalabalık kuvvetler karşısında çekilmekten hicap duymayan insanlar olarak tarif ediyordu.

Filistin, 18. yüzyılın eşsiz bazı Osmanlı taşra idarecilerine zengin insan kaynaklarıyla kucak açmıştı. Akranları arasında öne çıkan Zahir Ömer, kapısında topladığı Bedevi savaşıçları geleneksel fitilli tüfek, cirit ve yaylarınla ilaveten çakmaklı tüfek ve tabancalarla teçhiz etti. Safed ahâlisinden namlı süvariler çıkıyordu: Nablus, Beytüllahim ve el-Halil halkı, bas-kıcı yöneticilere başkaldırmak ve haklarını yedirmekle tanınıyorlardı. Akkavalisi Cezzar Ahmed Paşa, Suriye'deki paşaların hepsinden daha iyi donanımlı ve daha yüksek maaş alan askerlerden büyük bir ordu besliyordu. Ahmed Paşa, 1804'te hayata veda ettiği âna kadar Napolyon'un amansız bir düşmanı ve İngiliz dostu oldu. Arabistan'daki Osmanlı iktidarı, Mekte serifinin hükümaltında bulunan mukaddes şehirler ve birkaç liman kentle kısıtlanmıştı. Yemen'den el etek çekmişlerdi ve Kızıldeniz'in batı yakasındaki Habeş eyaleti büyük ölçüde kâğıt üzerinde bir isimden ibaretti. Cidde'deki Osmanlı yönetimi Massava şehrine düzenli askeri yardım gönderse de Habeş topraklarında esas güç, kıydan millerce içinde Tigre'de oturan Hristiyan Habeş rasları (prensler) ellerindeydi.

Fransızların Mısır'ı işgalı, Kuseyr limanı istilacıların eline düşmediği için nihai başarıya ulaşamadı. Yukarı (Güney) Mısır'daki Memlûkler'in reisi Murad Bey 1800'de teslim olduğu halde, müşterek bir Osmanlı-İngiliz ordusunu tarafından palas pandras ko-

D

MAŞRIK VE MAĞRİP KUVVETLERİ

1: Kahire yenicherisi

Kahire yenicherileri, Mısır'ın Arap halkının gözünde katışıksız Türklerden ibaret olsalar bile, bunların kılık kıyafeti bilindik yenicherilerle çok az ortak yönü sahipti. Yassı, deyim yerindeyse tepsi tepeli şapka, bu nevi şahsına münhasır hizin kimliğinin bir parçasını oluşturuyordu. Resimdeki adam, Arap yarımadasının en ücra köşelerinde bile bulunan eski usul bir cazayl fitilli tüfek taşıyor. Belindeki büyük su matarası, Ortaçağ başlarından beri Mısır savaşıçlarının olmazsa olmaz bir parçasıydı.

2: Filistinli yardımcı asker

Filistin'deki geleneksel giyim kuşam kültürü, aynen Suriye'de olduğu gibi, Arap Bedevilerinin tercihleriyle Türk zevklerinin seçkin bir karışımına dayanıyordu. Filistin Osmanlı İmparatorluğu'na en sadık bölgelerden birisi olmayı sürdürmekle birlikte, 18. yüzyıl sonlarından itibaren kendine özgü, müstakıl bir kimlik geliştirmeye başladı. Bu adamın başına sardığı yeşil sarık, hac farzasını yerine getirmiş olduğunu anlatıyor. Böyle savaşıçlar, mahalli düzey ve aşası sağlayan ihtiyaç piyade veya süvarisi olarak hizmet ediyorlardı. 1799'daki Fransız istilası döneminde silaha sarılanlar arasında bunlar da vardı.

3: Mağripli piyade

Kuzey Afrika aşiretleri, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki en fakir ve geri kalmış yörelerde yaşıyorlardı. Herhalde bu yüzden, piyade yazılma umuduyla Mısır ve Suriye'ye göç eden çok sayıda Mağripli vardı. Batılı gözlemciler, bu biçareleri paslı silahlar taşıyan içler acısı bir durumda tasvir ediyorlardı.

4: Trabılsargırlı kuloğlı

Kuloğulları, Mağripli yerli kadınların Türk babalardan doğrudan çocukları olmanın imtiyazını sürüyorlardı. Kuzey Afrika'da itibarlı bir askeri zümre teşkil eden Kuloğulları, Filistin'de de önemli bir rol oynuyorlardı. Emelinde süvari olarak hizmet ediyorlardı ve gerek Mısır Memlûklerinin gerek ise de Trabılsargırlı beyinin kapı halkına dağıtılan cinsten alaybozan tüfekleri kuşanırlardı.

Osmanlı Rumlarının resim ekolünden çıktığı izlenimi veren bu tasvirde, bir paşa ile mızraklı atlılardan ibaret muhafızları görülüyor.

vulana değin Fransızlar Mısır'da adamakıllı bir idare kurmayı bir türlü becerememişlerdi. Memlûklerin en kalabalık oldukları yer, öteden beri Kahire'ydi. 1780'de yazılan bir rapora bakılırsa, bu tarihte 2-3.000 saraçla beraber 10.000 dolayında Memlûk süvarisi bulunuyordu. Birkaç yıl sonrasına ait başka bir yazı, halen köle kabul edildikleri halde askeri eğitim almaya devam eden 8.500 genç Memlûk'un varlığından bahsediyordu. Delikanlılık yıllarını savaşçılık eğitimiyle geçiren Memlûkler yetişkinliğe adım attıklarında, maiyetinde 600 adam besleyen İbrahim Bey gibi serdarların hizmetine giriyorlardı. İntisap edecek bir kapı arayanlar ve feleğin sillesini yiyecek

dağılmış hanelerin mensupları gibi, ortalıkta başıboş dolaşanlar da vardı. Kahire'yi terk eden siyasi hizipler veya mağlup hanelerin maiyetleri, zaman içinde Mısır halkına karışıyordu. Rakip Memlûk haneleri arasındaki çekişmeler, bir avuç insanın telef olduğu arbedelerin ötesine nadiren geçirdi. Öte yandan, Mısır dışına çıkan Memlûk orduları, her an dağılma-ya namzet, hayli kırılğan bir görüntü arz ediyor; ordu serdarı öldüğü veya kolay ve çabuk bir zafer elde etmenin yolunu bulamadığı takdirde, birbirlerinin boğazına sarılan düşman gruplara bölünüyorlardı. Yine de, Memlûk savaşçılarının aldığı askeri talime diyecek söz yoktu; üstelik bunlar, son zamanlarda geleneksel

E MİSİR MEMLÛKLERİ

1: Tam takım zirhlı Memlûk zabiti

Mısır Memlûkleri, arada sırada zirh kuşanarlardı; gerçi bu dönemde zirh kullanımı sadece merasim amaçlı gibi gözükmekteydi. Zirhların çoğu, Osmanlıdan ziyade Acem üslubundaydı. Memlûk seçkinlerinin alameti olan bir ihtişam içindeki bu adam, toplumunun etrafındaki efsanelere katkıda bulunan bir usulde çok sayıda silah kuşanmış.

2: Memlûk süvarisi

Zirh kuşanmamış bile olsa, tam teçhizatlı bir Memlûk savaşçısı her halükarda görülmeye değer bir manzaraydı. Bütün Memlûklerin aynı parlak kırmızı şalvarı giymediği açıktı; ama bu kıyafet, Memlûk savaşçıları arasında gayri resmi bir üniformaya dönüştükten sonra birçok ordudaki hafif süvari alayları tarafından da benimsendi. Memlûklerin en ayırt edici özelliklerinden biri, kısa menzillerde oldukça tahripkâr olabilen ve tercihen İngiliz yapımı ağır alaybozan tüfekleri kullanmalarındı.

3: Memlûk beyi

Bir kişinin mansip veya rütbesi, giyindiği kıyafetin alayı ve zenginliği ile takındığı ziynet eşyalarının değeriyle doğru orantılıydı. Birçok kaynakta zikredilen teber benzeri silah, yine taşıyıcısının ekâbiden olduğunu gösteriyordu. Yaşını başını almış bu zabıt, uzun bir Kafkas hançeri ve hem Memlûk hem de Acem süvarisine özgü fazlaca eğri namlulu bir kılıça silahlanmış.

4: Çocuk silahtar

Memlûk sistemi, yalnızca birinci kuşak kölelerin ahtadının yüksek askeri kademelerde hak iddia edebildiği bir anlayışa dayanıyordu. Ne var ki seçkinler zümresini oluşturan bu kuşak Kafkas ırkından devşirildiği için, Afrikalı kölelere sivil hayatta istikbal peşinde koşmak dışında bir seçkinlik duygusuyla kendilerini tanımlamıyorlardı. Memlûk sistemi bir Türk geleneğiydi; ama İslam dünyasının birçok bölgesinde kabul görmüştü.

harp aletlerinin yanına bir çift uzun namlulu piştov ve birer karabina eklemişlerdi. Memlûkler Arabistan'ın göbeğinden mükemmel atlar getiriyorlardı. Mısır'da Memlûklerden başka kimsenin ata binme müsaa-desi yoktu; gerçi Bedeviler, Memlûklerin kolunun erişemediği yerlerde bu yasağa uymazlardı. Kaba ah-şap iskeletli bir eyer, binicinin kalçası hizasına yük-selen arka kaş ve uzun bir eyer kaşından ibaret olan Memlûk koşum takımları öylesine uzun bir zamandır değiştirilmeden kullanılıyordu ki, iyi niyetli birisini bunların Ortaçağ'dan kalma ata yadigarları olduğuna inandırabilmek mümkündü. Mağrip tarzı üzüngilerde kahmuz yerine üzüngiyi tamamlayan keskin kenarlar kullanılıyordu. Memlûk gemleri, dikkatli kullanılı-mazsa hayvana zarar verebiliyordu; ama aynı zamanda

dizginleri elinde tutanın ne istediğini çok daha çabuk anlatabilmesini sağlıyordu.

Askeri eğitim bir Memlûk'ün bütün zamanını alı-yordu. Her sabah iç hisar yakınlarında geniş, düz ve açık bir alana giden Memlûkler, at sırtında karabina, piştov ve kılıçla talim ederlerdi. Tıpkı cirit oyunu gibi at sırtından ok atma da talimin aslı bir parçası olmak-tan ziyade hoşça vakit geçirmeye yarayan bir spor ha-lini almıştı. Ucu küt tahta mızrakların kullanıldığı ci-rit oyunlarında, kaçmaya hazırlanırken ilk ciridi atan süvari bunu savuşturmaya çalışan rakibi tarafından takip ediliyordu.

Memlûklerin hizmetinde çalışan saraçlar, sokak-larda kabadayılık etmek dışında ulak ve suikastçı ola-rak görev yapıyorlardı. Kalburüstü Memlûk beylerinin

bazıları, topçu veya zırh imalatçısı yabancı uzmanlar kiraliyorlardı. Yine de, canlı ve hareketli Memlûkler ile kapı halkları Osmanlı Mısır'daki tek askeri grup değildi. Kale garnizonla-rında bir miktar sipahi, Mağribî pa-ralı askerler ve doğrudan Osmanlı va-lisine tabi müteferrika Memlûklerin yanında yeniçeri, yamak, azap veya tüfengci namıyla kayıtlı kıt kanaat geçinen tecrübesiz erler de mevcut-tu. Çok iyi geçindikleri söyleneme-se bile yeniçeriler ve azaplar, Osmanlı valisinin ihtiyaç duyduğu piyade kuv-vetini temin ediyorlardı. Yeniçeriler aralarından yeni zabitler çıkarmakta zorlanıyor; bir zamanların gururlu bölüklerinden arta kalanlar her geçen gün biraz daha Memlûklerin tahakkü-müne giriyordu. Sipahiler kâğıt üze-rinde çerâkise (Çerkezler), şavuşkiye (çavuşlar) ve cemaliyye (gönüllüler) diye üç gruptan oluşmaya devam et-mekle beraber çok daha kötü du-rumdaydılar. Tüfengciler ve Osmanlı idaresini temsil eden müteferrikalar, sipahilerle sıcak ilişkiler içinde gibi görünüyorlardı; ama bunların hepsi, doğrusu istenirse, Memlûklerin yük-selen gücü karşısında geriliyordu.

Napolyon döneminde Kürt aşiret savaşçıları. Kürtlerin benimsediği kıyafetler, birçok bakımdan Türk veya Bedevilerden ziyade Irak ve Suriye'nin yerleşik Araplarının kültürünü yansıtıyordu (Bib. Nat., Dep. d'Estampes, Paris, Fransa).

Kazdağılı Murad Bey'in sarayının avlusunda yaya talim yapan Memlükler. Cirit, eğitim esnasında en çok kullanılan silahlar arasındaydı (Luigi Mayer'in resmi).

Azalan Osmanlı iktidarından doğan boşluğu Mısır'ın Arap aşiretleri dolduruyordu. Örneğin, zengin bir mal varlığına sahip Beni Habayib, Nil Vadisi'nde fiilen bağımsız bir hayat sürüyordu. Mısır'ın güney düzlüklerinde yaşayan Beni Hevare'nin de aynı özgürlükten nasibini aldığı gönül rahatlığıyla söylene-bilirdi. Bu Arap aşiretleri göçebe olmayıp daha ziyade mahalli bir arazi sahibi ve çiftçi aristokrasisini temsil

ediyorlardı. Ne olursa olsun, toplumsal ayrıcalıkları pamuk ipliğine bağlıydı; Beni Habayib mensupları 1779 itibarıyla namılı süvariler olarak itibar kazanmış oldukları halde, varını yoğunlu kaybeden Beni Hevare basit köylülerden ibaret bir aşirete dönüşmüştü. Beni Habayib'in birçok mensubu, düzenli süvari alaylarına yazılmak suretiyle Mekke'de, Medine'de ve özellikle de, 19. yüzyıl başlarında Mısır'ı avucuna alan Mehmed

Ali Paşa'nın idaresi altında Kızıldeniz limanlarında garnizonların vazgeçilmez parçaları haline geldiler.

Osmanlı başkenti, Kuzey Afrika'daki "ocak"ların kendi kendilerini yönetme imtiyazından yararlanmalarına çok uzun süredir göz yumuyordu. Trablusgarp, Tunus ve Cezayir'deki Osmanlı idarecileri olan paşalar, beyler ve dayılar, sıkışıklıkları ince kıyı şeridi dışında sözlerini geçirmekte zorlanıyorlardı. Ocak orduları birbirlerinden ciddi farklılıklar arz ediyorlardı. Trablusgarp'taki zabıt zümresi, bir kapıcıbaşı, paşanın kâhyası, kâhyaya bağlı çalışan ikinci bir kethüda, Türk askerleri ve Arap süvari ağalarıyla beraber beş idari memur ihtiva ediyordu. Paşaların en büyük oğulları, ordunun tamamına nezaret edege-

Gözcülük nöbetinde bir Memlük atışı. Mısır Memlüklerinin Napolyon Savaşları'nda boy göstermiş en iyi hafif süvari olduğu konusunda birçok kişi hemfikir idi (Carle Vernet'in çizimi).

lirlerdi. Trablusgarp paşası, şahsına adeta taparcasına sadık ve kısa namlulu alaybozan tüfekleriyle mücehhez *hem pa* denilen zenci askerlerden seçkin bir muhafız alayına sahipti. Bunlar dışında Türk piyadeler ve Memlük süvarisinden mürekkep ikinci bir muhafız alayı hizmet ediyordu. Bir miktar yeniçeri ve en iyisini *kuloğulları*nın oluşturduğu ilave bir süvari kuvveti Trablusgarp ordusunu tamamlıyordu. Yeniçerilerle Trablus havalisinden kadınların evliliğinden doğan *kuloğulları*, çoğunlukla ticaret ve zanaatla uğraşüyor ve babalarından ziyade yerli Arap veya Berberileri andıran bir hayat sürüyorlardı.

Arap ve Berberi yardımcı birlikleri, yetersiz teçhizatlarına rağmen en az 40.000 piyade ve 10.000

kadar süvari çıkartabiliyorlardı. Tersine, Trablusgarp garnizonunun disiplinli ve vasıflı yeniçerileri ile *kuloğulları*, 1805'teki göz açtırmayan Amerikan ateşi karşısında bile, sipерlerin üzerinden Kuran okuyup düşmana lanet yağdıran imamların manevi rehberliğinde tertipli hücumlar düzenleyebilmişlerdi. Köleler ve cerrahların iyileştirici ellerine emanet edildikleri paşa karargâhına taşınan yaralılar, şaşılacak derecede olumlu etki gösteren balla tedavi ediliyordu. Muharebede korkaklık edip kaçan askerler kadın kılığına sokulur; haysiyetlerini kurtaracak bir cengâverlik gösterene değin de yeni kıyafetlerini çıkarmalarına izin verilmezdi. En ağır cezalar ise savaş esirlerini taciz ve istismar eden suçlulara layık görülüyor; bunların ya

Kahire yeniçerisi. Fransızlar Mısır'ı işgal ettikleri esnada yeniçeriler ve azaplar askeri güçlerinin büyük kısmını Memlüklerle kapı tırmış durumdaydılar (J.B. Hilar'ın çiziminden J.H. Clark'ın yaptığı levha, *The Military Costume of Turkey*, Londra 1818).

Yukarı Mısır'dan bir Arap aşiret reisi. Atadan kalma arazilerinde yaşayan mahallî reisler, Mehmed Ali Paşa'nın 19. yüzyıl başında Mısır'da kurduğu yeni orduda öncü roller oynadılar (*The Military Costume of Turkey*, Londra 1818).

Sokakta şarkı söyleyip raks eden Trablusgarplı Bedeviler. Mağrip, Mısır ve Suriye ordularında bu insanlara rastlamak hiç zor değildi (Tully, Miss, *Narrative of Ten Years' Residence in Tripoli in Africa*, Londra 1817).

doğrudan kelleleri vuruluyor ya da sonu yine büyük ihtimalle ölümlle biten bin değnek cezasına çarptırılıyorlardı. Trablusgarp kuvvetlerini modernleştirme gayretleri, 30.000 piyade, 15.000 kuloğlu süvari ve 30 toplu Sahra ticaret yollarını açan Karamanlı Yusuf Paşa'nın gösterdiği gibi, kısıtlı da olsa başarı sağla-mıştı. Aslına bakılırsa, Fizan ismiyle bilinen güneydeki Sahra vadileri Osmanlı egemenliğinde kabul edilmekle birlikte bu daha ziyade lafta kalıyordu.

Tunus paşasının mütevazı olduğu kadar etkili ordusu Anadolu, Ege adaları ve Balkanlar'dan toplanan yenicileri ihtiva ediyordu. Öyle zamanlar oluyordu ki, Cezayir yolcusu yenicilerlerden bazıları daha iyi yaşam koşulları, Fransız malı silahlar ve yüksek maaşlarla kandırılıp Tunus limanında gemiden atlamaya ikna ediliyorlardı. Doğrusu Cezayir dayısı, ancak ikamet ettiği şehir ve etrafına doğrudan hükmedebiliyordu. Bu kısıtlı alanın dışında vilayet fiilen üç beyliğe bölünmüştü. Yine de Cezayir dayısı, Kuzey Afrika'da Osmanlı iktidarını temsil eden en güçlü şahıstı. Dayı, eyalette yerleşik yeniceri ortaları tarafın-

dan makamında ömür boyu kalmak şartıyla seçiliyor-du. Bağımsız bir divanın seçimiyle eyaletin başına geçirilen dayı, bu makamda *hazinedar*, askeri kışlaların bakım ve teftişinden sorumlu *mahalle ağası*, dayının arazi ve malikâneleriyle ilgilenen *aşçıbaşı*, gelir-gider kalemlerini düzenleyen *beytulmalci*, denizci levend-lerden sorumlu *vekilharç* ve askeri birliklere komuta eden *ağanın* başını çektiği bir idari zümrenin yar-dımını alıyordu. Batıda Vehrân, doğuda Kostantine ve Cezayir'in aşağısında Titeri, dayının yüksek hâkimiyetine tabi üç bey tarafından yönetiliyordu. Bu beyler, daha küçük ölçeklerde olmakla birlikte Cezayir'deki askeri teşkilatın benzerlerine sahiptiler.

Cezayir ordusu, Osmanlı unsurlarından olduğu kadar Çek, İtalyan ve Korsikalı mühtedilerden devşirilen yenicilerden oluşuyordu. Bölgeye taze nefer akışının 18. yüzyıl sonlarında eski bolluğundan fersahlarca uzaklaştığı ayan beyan ortaya çıkmış olduğu halde, yerli halkın askerliğe girişi sert kurallarla engelleniyordu. Örneğin Trablusgarp'taki yenicilerin en büyük rakibi, kendi kanlarından olan kuloğulla-

Taberiye'de günümüze kalan askeri yapıların çoğu 1738'de, Dürzi şeyhi Zahir Ömer'in şehri yeniden kurduğu dönemde inşa edilmişti (Yazarın fotoğrafı).

rıydı. Osmanlı İmparatorluğu'nun bu uzak köşesinde varlığını sürdüren feodal sipahiler, Magrip denizciliğinin can damarlarından kentli *belediler* ve gerektiğinde kalabalık atlı birliklerle imdada yetişen Berberi aşiretleri resmi tamamlayan parçalardı. Bu arada *Zuhaf*lar, Berberi isimleri taşıyan zabıtların komutasında ayrı bir piyade gücü olarak şekilleniyorlardı.

Kuzey Afrikalı savaşçıların taktiklerinin modasının geçmiş olduğu açıktı. Magrip süvarisi düşmanın 500 metre kadar yakınına sokuluyor; mümkün en ge-

niş hatta yayıldıktan sonra dörtlü bir hücum başlatıyor; düşman hattına yeterince yaklaştığında tüfekleriyle bir el ateş ederek aniden duruyor ve çark ederek geri çekiliyordu. Fas'ta, bu manevrayı kumsallarda talim eden süvariler, üçer dörderli gruplar halinde birbirlerini kovalayıp silahını hasmının atının altından ateşlemeye çalışırlardı. Magribe özgü düz, geniş ağızlı ve çoğunlukla kabzası muhafazalı *filissa* kılıçlar Ortadoğu'dakilerle aşağı yukarı aynıydı.

NİZAM-I CEDİD

1 768-74 Osmanlı-Rus Savaşı'nda uğranılan korkunç bozgunun ardından Kaptan-ı Derya Gazi Hasan Paşa ile Sadrazam Halil Hamid Paşa'nın 1770'ler ve 80'lerde giriştikleri gelenekçi ıslahatlar, dişe dokunur bir değişiklik yaratmadılar. Bu iki devlet adamı, askeri ocakları bozuk ve ehliyetsiz unsurlardan temizleyip kışlalarda oturmaya zorladıkları askerlerin yalnızca askeri görevleriyle ilgilenmesini temin etmeye uğraştılar. Ne var ki sürülüp atılanlar, çoğu vakit, hükümet müfettişlerinin ayrılması ardından eski yerlerine dönüyorlardı. III. Selim'in reformları daha kararlıydı; ama geçmiş devirlerin hayallerde yaşatılan ordusunu yeniden kurma fikrinden vazgeçilemiyordu. Ocaklardaki ihtiyaç ve çocuklar yeni celpplerle değiştirildi; cepheye bizzat gelmeyip yerine adam yollayanlar ordudan ihraç edildi. Yolsuzluğa bulaşmış zabıtlar azledilirken bunların yerini alanlara üç yıllık hizmet süresi şartı getirildi. Ocak neferlerine üniformalarını asla sırtlarından çıkarmamaları ve Salı ve Cuma hariç haftanın her günü talim yapmaları emredildi. Rütbelere göre yiyecek istihkakı artırıldı. Yüksek rütbelilerin payına düşen büyük miktarlar, aynı kişilerin hizmetkârlarına, mülazımlarına veya hut kullukçularına pay edilecekti. Alışılmış teamüller doğrultusunda yeniçerilerin sınır boylarındaki garnizonlardan geri çağrıldıkları; aile mülklerinin derdine düşen sipahilerin de dosdoğru eve döndükleri kış vakti devam ettirilmesi gereken seferlerden ileri gelen sorunları çözmek amacındaki III. Selim, iki müstakil kuvvet teşkil etmeye çalıştı. Buna göre, Anadolu sipahisinden yaz seferlerinde hizmet edecek bir kuvvet ile Balkanlar'daki yeniçerilerden bir kış ordusu ya da daimi ihtiyat kuvveti oluşturmayı denedi. Sultan aynı zamanda, Anadolu'daki Türk köylülerinden bir milis kuvvet teşkil etmenin hayalini kuruyordu.

Ne var ki, III. Selim'in geleneksel sipahiye çekidüzen verme çabaları, sonunda yeniçeri reformlarında olduğu gibi akamete uğradı. İşte, bu hayallerin suya düşmesi, III. Selim'i yepyeni bir ordu yaratmaya teşvik etti: Nizam-ı Cedid.

PIYADE VE SÜVARI

Osmanlı ordusunda Batılı talim usullerine göre yetiştirilen ilk piyade birliği, 1791'de Ruslara karşı sefere çıkan Koca Yusuf Paşa'nın Rus talim düsturlarını takip ederek eğittiği bir grup esirden oluşan muhafız alayydı. Sefer dönüşünde Koca Yusuf'un askerlerini gören III. Selim bunlardan öylesine etkilenmişti ki,

Nizam-ı Cedid ordusunun ilk birlikleri, reform karşıtlarının gözünden saklanmaları için kadim bostancı ocağı bünyesinde teşkil edilmişlerdi ve kılık kıyafetleri, özellikle de şubara denilen şapkaları söz konusu geleneksel kurumla bağlarını sergiliyordu (*Dessins Originaux de Costumes Turcs, 1795-1807* arası, Bib. Nat., Paris).

aynı kurallarla nizami bir alay kurulmasına karar verildi. Bu, sultanın Osmanlı kuvvetlerini eski günlerindeki "bozulmamış", "saf" haline döndürmeye yönelik muhafazakâr siyasetinden esaslı bir kopuştu. Ne var ki, adımlarını ölçülü atmaya dikkat eden III. Selim, geleneksel teamülleri ihlal etmeden konuyu işin erbabından oluşan bir meşveret meclisine taşıdı. Toplantıdan çıkan sonuç, eski ve yenin bir arada, biraz da gelişigüzel var olduğu, garip bir karışımды. *Nizam-ı Cedid*, bir yerden bakıldığında, can çekişen bir askeri gelenegin hayata tutunmak için son bir umutla el uzatmasına benziyor; başka bir yerden ise, Osmanlı devletinin düzenli ve modern bir orduya sahip olmak için giriştiği ilk yürekli teşebbüs gibi görünüyordu.

Nizam-ı Cedid'in ilk yüz neferi, İstanbul'un kenar mahallerindeki biçarelerden toplanıp Rus veya Alman asıllı zabıt ve talim ustalarına teslim edildiler. 1794'te kurulan alay, gelenekçilerin yaygıya koparmasını engellemek için bostancı tüfekçileri adıyla kadim hassa bostancıları arasında kaydedilerek tabiri caizse kamufle edildi. Yine de, yeni askerlere husumet besleyenleri sindirmek şimdilik mümkün görünmüyordu. Nizam-ı Cedid'i savunanlar, bunların serzeniş ve eleştirileri karşısında, yeni talim yöntemleriyle askerlere çok daha kolay disiplin aşılandığını ve gerçek üniformaların firar vakalarını aşağıya çektiğini söylüyorlardı. Dahası, talimli neferlerin ateş açma hızı geleneksel yoldaşlarına kıyasla çok daha yüksekti ve birlik içi dayanışma bulunduğundan,

yenilginin bozguna dönüşmeden denetlenebileceği umudu doğuyordu.

Orduya yazılanlar arttıkça Levent Çiftliği'nde yeni kışlalar inşa edilmeye başlandı. Silah ve mühimmat Avrupa'dan ithal ediliyordu. İlk talimli alayın bünyesinde müstakıl süvari ve topçu bölükleri teşekkül ederken, yeni askeri mekteplerden mezun olan zabıtlar doğrudan Nizam-ı Cedid ordusunun yolunu tutuyorlardı. Süvari zabıt ve erbaşları sultana bağlı atlı muhafız alaylarından alınırken, topçuların büyük kısmı halihazırda görev yapan topçu ocağı efradından seçiliyordu. Beş adamdan birisine kışın altı ay boyunca evde ailesinin yanında zaman geçirmesi için izin veriliyor; bununla birlikte izinsiz gitme veya geç kalma durumlarında askerler ağır şekilde cezalandırılıyor ve hiç kimsenin yazın birliğinden ayrılmaması müsaade edilmiyordu. Hastalık veya yaşlılıktan ötürü emekli edilenlere günlük ücretinin yarısı veriliyor; öte yandan, takdiri hak eden özel bir olay veya yaralanma neticesi emeklilikte tam maaş ödenmeye devam edilebiliyordu.

Nizam-ı Cedid'in teşkilatı ve askerlerin hayatını kuşatan disiplin kuralları, harp meydanında sergilenen olağandışı kahramanlıklar hariç terfi yollarının başlı başına bir hiyerarşi meselesi olduğu geleneksel Osmanlı ordusuna çok şey borçluydu. İlk alay bir *binbaşının* komutasında olup bünyesindeki iki *taburu ağa-yı yemin* ve *ağa-yı yesar* idare ediyordu. Her bir tabur, birer *bölükbaşı* veya *yüzbaşının* yönettiği on iki

F

NİZAM-I CEDİD

1a: 1. Orta neferi

İngiliz elçisinin ne denli canını sıksa da ilk Nizam-ı Cedid alayı, İngiliz değil Fransız tüfekleriyle teçhiz edilmişti. Gelenekçi Osmanlı kuvvetlerine en fazla sorun çıkaran silah süngüyü. Süngü, mağrur ve azametli bir cengâverî savaş makinesinin basit bir dişlisine indirgeyen bir araç olarak görülüyordu ve Nizam-ı Cedid neferleri dışında hiç kimse süngüyü kabullenmeye hazır değildi.

1b: 2. Orta neferi

1. Orta'daki yoldaşlarının aksine 2. Orta neferleri bindirilmiş piyade olarak faaliyet gösteriyorlardı. Kırmızı yerine açık mavi olan üniformaları, bu farklılık dışında 1. Orta ile aşağı yukarı aynıydı. Bazı resimlerde görünen kırmızı renkli ufak başlık, uzun ve sarık bostancı başlığına kıyasla at sırtında daha kullanışlı olmalıdır.

2: Mülâzım

Bu figür, büyük ihtimalle merasim kıyafetini esas alan bir tasvir dayananak çizilmiştir. Altın sırmayla işli göz alçı elbisenin mavi kol yakaları, mülâzımın mensup olduğu alay ya da tabura işaret ediyor olabilir. Bostancı ocağının geleneksel başlığını andıran kırmızı börk, askeri reformdan rahatsız olanların kaygılarını gidermek amacıyla düşünülmüştü. Ne var ki üniformanın geri kalan unsurları, elbisenin vücudu yakışsız derecede sıkı sardığına inanan muhafazakârların tepkisini çekmeye devam etti.

3: Kolağası

Kolağası unvanı III. Selim'in reformuna muhalif olanlara karşı bir kamuflejdı. "Kol" tabiri, ilk anlamı olan "köle"den uzun süredir epeyce farklılaşmış olduğu düşünülmüştü. Nizam-ı Cedid dışında silah taşımayan resimdeki ağanın basit kılık kıyafeti, sadece elbisesi süsleyen altın sırmalarla emrindeki adamlardan ayrırt edilebiliyor.

August McPride
97

bölüğe ayrılıyor; bölükler de, *onbaş*ların sorumluluğuna bırakılan takımlara bölünüyor. Her bölükte birer topun yanında sekiz *topçu*, bir *top ustası*, beş *arabacı*, altı *kullukçu* ve daha düşük rütbeli hizmetliler mevcuttu. Nizam-ı Cedid birliklerinin masrafları, gelirlerinin büyük kısmı gümrük vergilerinden gelen *İrad-ı Cedid* hazinesinden karşılanıyordu. İki veya üç sıra halinde dizilip birbirlerine karşılıklı destek vermeleri öğretilen piyadelerin eğitiminde Fransız talim kitapçıklarına başvuruluyordu. Askere yazıldıkları anda ilk üniformalarına kavuşan erler, alay saflarında hizmet ettikleri sürece her sene yeni bir kıyafet alıyorlardı. Oysaki zabitlerin üniformalarını para ödeyerek temin etmeleri gerekiyordu.

İlk Nizam-ı Cedid alayının kazandığı başarı ve Fransızların Mısır'ı işgali, III. Selim'i yeni orduyu genişletmeye teşvik etti. Yeni ordu içinde ikinci bir alayın tesis edildiği günlerde, İstanbul dışında ilave taburlar kuruluyordu. Başkente sadık taşra idarecileri tarafından bir araya getirilen ikinci alay, Nizam-ı Cedid subaylarının talim ettikleri bindirilmiş piyadelerden oluşuyordu. Çoğu Anadolu'nun Türk köylerinden gelen askerlerin görevi, Üsküdar'daki ana merkezlerden hareketle memleketlerinde asayiş sağlamaktı. Reformları sindirmekte zorluk çeken zümrelerin gönlünü almak için, Anadolu'ya yollanan zabıtlere, bunlar sanki eski günlerin timarlı sipahileriymişler gibi, *sancakbeyi* unvanı veriliyordu.

Osmanlı hükümeti ne isterse istesin, 1801 Temmuz'unda yalnızca dokuz eyalet idarecisini yerel halktan asker toplamaya razı edebilmişti. Bunlardan biri olan Karaman valisi Abdurrahman Paşa, taşra alayının başına getirildi. Üsküdar'a gönderilen taze celpelerin bir yarısı piyade, diğer yarısı ise süvari veya bindirilmiş piyade olarak yetiştirildi. Ne var ki Balkan eyaletlerinde kurulması planlanan üçüncü taşra alayı, daha yolun başında tökezedi. 1806 sonlarına gelindiğinde, 25.000 Nizam-ı Cedid zabıt ve neferinden yarısı İstanbul'daki, diğer yarısı ise Anadolu'daki kışlalarda ikamet ederken Bulgaristan'da kalanların sayısı handiyse bir elin parmaklarını geçmiyordu. Bu yeni kuvveti gören Batılı ziyaretçilerin çoğu etkileniyordu; ne var ki Nizam-ı Cedid saflarının süratle şişmesi, sapla samanın karışmasına sebep olmuştu. Ocaktaki talimler sıkılaştırılıp disiplin şartları ağırlaştırıldı. Öte yandan yeni ordunun kazandığı başarı, sesini git-gide yükselten bir gayrimemnunlar zümresi yaratıyor olabiliirdi. Öyle ki III. Selim, asker yazma uygulamasının Balkanlar'a genişletilmesini istediğinde muhalefet elle tutulur bir hal aldı. Bu karşı çıkışın ardından sultan, 1807'de tahttan indirildiği güne kadar sürekli güç kaybetti.

Halbuki Nizam-ı Cedid birlikleri muharebenin kanlı karmaşasından alınmış ağıyla çıkmışlardı. Söz gelimi, 1799'da Gaze'de Napolyon'a kahramanca meydan okuyan Ahmed Cezzar Paşa'nın yanındakiler-

G

TEKNİK SINIFLAR

1: Topçu yüzbaşı

Bu yüzbaşı yağmurluğunun göğüs kısmına taktığı bir çift gösterişli düğmeden ayrıt edebilmek mümkündür. Osmanlı topçu üniformaları II. Mahmud'un reformları esnasında o kadar sık değişmiştir ki, hangi kıyafetin hangi tarihte kullanıma girdiğini tayin edebilmek son derece güçtür. Topçu kıyafetinde görülen değişim, ana hatlarıyla, kadim Osmanlı-Türk geleneğinden Balkan modasına doğru bir kayış arz ediyordu. Kılıcın bir göğüs kayış yerine omuzdan sarkan bir askıya takılmış olması kayda değer.

2: Humberacı

Humberacı ocağından birçok nefer, sipahilerden alınan timar arazilerinin geliriyle geçimini sağlıyordu. Bununla beraber, söz konusu timarlılarla doğrudan merkezi hazine tarafından beslenen humberacılar arasında gıydıkları kıyafetler açısından bir farklılık bulunup bulunmadığı açık değildir. Topçu kıyafetlerinde yer etmiş unsurlara dayanıyordu. Keza humberacı erinin beline iliştirdiği yatağan Balkanlar'da çok kullanılan bir silahtı; hatta yatağanın bu topraklardan çıktığı bile düşünüldü.

3: Süratçi

Yeni kurulan sürat topçuları esasında seçkin bir kuvvetti; ama reform karşıtlarının gözüne batmamaları için geleneksel kıyafetler giiyorlardı. Bu giyim kuşam tarzı, en azından 15. yüzyıldan beri giyilen uzun ve dökümlü yenlere sahip kabanlar ile posta Tatarlarının giydiği benzer gevşek tozluklar itiva ediyordu.

3: Lağımçı

Teknik sınıflar arasında eskiden beri ayrıcalıklı bir yere sahip olsa da, tarihi kaynakların aksettirdiği şekliyle lağımçı pek de gözde çarpan bir figür değildi. Buradaki nefer, parçaları fıkurdattır. Sıvı dilli bazı Batılı gözlemcilere göre, Osmanlı askerleri zamanlarının çoğunu mesleklerinin ziyade kalbine ve hargile içmele geçiriyorlardı.

den iki yüz tanesi yeni nizam askerleriydi. 300-400 kadar Nizam-ı Cedid piyade ve topçusu, başarılı Akka müdafaası sırasında yine Cezzar Paşa ile İngiliz amirali Sir Sidney Smith'in yanı başındaydı. Fransızları Mısır'dan çıkarmak için İngilizlerin yardımına gönderilen Osmanlı ordusunun üçte biri Nizam-ı Cedid askerlerinden müteşekkildi ve bunlar Resid'i düşman istilasından kurtaran öncülerin başını çekmişlerdi. Bu tarihten sonra nispeten arka planda kalan yeni birlikler, 1806-1807'deki Rus istilası karşısında oynadıkları sınırlı rol bir kenara bırakılırsa, Balkanlar'daki ayaklanmaları bastırmakla uğraştılar.

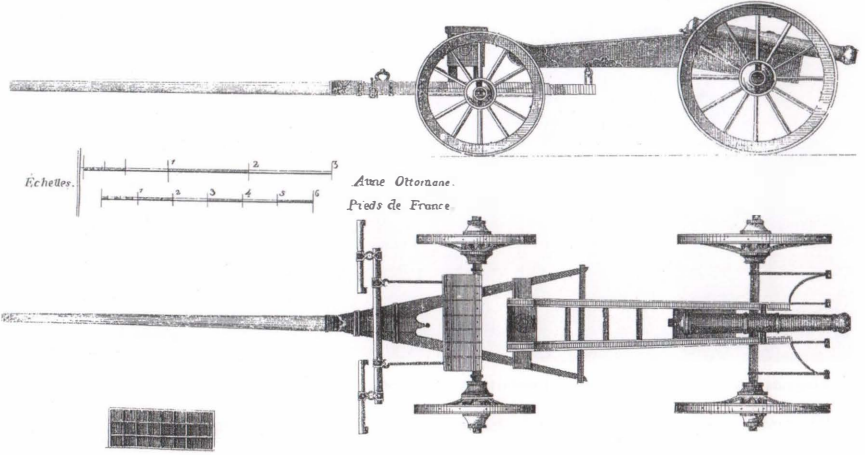
Piyade kadar süvari de ele alınmıştı. Osmanlı ıslahatçıların ilk teşebbüslerinden biri, kış bastırdığında timarlıların *alaybeyleri* veya *sancakbeylerinin* yazılı izni olmadan evlerine dönmelerini engellemek oldu. III. Selim saltanatının ilk yıllarında, kâğıt üzerinde 30.000 kadar sipahi bulunuyordu; ancak seferberlik ilan edildiğinde bunlardan 2-3.000 tanesi dışında ortalarda kimse yoktu. Kimi ıslahatçılar, geleneksel sipahinin başıbozuk deli süvarisinden mürekkep yep-yeni bir kuvvetle değiştirilmesini öneriyorlardı. III. Selim, bunun yerine, bir yandan da modern silahlara alıştırmaya çalıştığı sipahileri kadim günlerdeki "saf" hallerine döndürmeyi yeğliyordu. Sipahilere iki sene-de bir altı aylığına, çoğu Fransız olan askeri uzmanların nezaretinde talim görmek için İstanbul'a gelmelerini emreden sultan, bu sayede geleneksel atlıların muharebe güçlerini artırabileceğini umuyordu. Sipahiler ilk başlarda, timar topraklarına çöreklenen yeniçeriler karşısında denge kurabilecekleri ümidiyle bu girişime destek verir gibi göründüler; ancak artık Osmanlı askeri reformcularının esas niyeti, geleneksel sipahi sınıfını canlandırmak değil yeni kurulan piyade ve topçu bölüklerinin masraflarını karşılamak için bunların elindeki dirliklere el koymaktı. Neticede ancak ufak bir kısım timarlı, hazineden maaş alan kapıkulu sipahilerine katılarak selamet bulabildi ve böylece kadim günlerin bu askeri temel direği fiilen ortadan kalkmış oldu. Süregiden süvari eksikliğine bir deva arayan III. Selim, iktidarının sonlarına doğru kurduğu 10.000 kişilik maaşlı süvari kıtasını, başkente sadık taşra yöneticilerinin yönlendiği kırsal atlıların da katılımıyla, Osmanlıların uzun zamandır görmediği kadar iyi bir süvari kuvveti haline getirmesini bildi.

TEKNİK SINIFLAR

Önceden de belirttiğimiz gibi, teknik sınıfların ıslahı Nizam-ı Cedid'ten yıllar önce başlamıştı. III. Selim reformları devamı ettirdi. Osmanlı topçusu, bundan böyle, *balyemez* ve *şahi* gibi isimlerle bilinen geleneksel toprakların yanında Avrupa ordularında standartlaştırılan tarz büyük *sûrat* ve küçük *obüs* topları kullanıyorlardı. Topçu ocağının teşkilatında da bazı düzeltmeler yapıldı ve her birine onar top (dört *sûrat*, iki *obüs* ve iki *balyemez* ile *şahi*) tahsis edilen topçu bölüklerinin sayısı artırıldı. Muharebenin karmaşık ortamında *balyemez* ve *şahileri* yerinden oynatmak o denli zor oluyordu ki, seri atış yapabilen yeni toprak muharebe hattı boyunca yer değiştirirken bunlar genellikle sabit istihkamların gerisinden kullanılıyorlardı. *Sûrat* topraklarının çarpışmanın seyrine göre durmadan yer değiştirmesi bunları kullanan takımların can güvenliğini de doğrudan tehlikeye attığından, 1796'da, topçu takımını korumak için namlu başına on tüfekçi piyadenin görevlendirilmesine karar verildi. Bu askerlere, top başında hayatını kaybe-

Nizam-ı Cedid ordusunun büyüülmesinden sonra esas kütleyi teşkil etmesi düşünülen Anadolu askerlere dair bir çizim (*Dessins Originaux de Costumes Turcs, 1795-1807* arası, Bib. Nat., Paris).

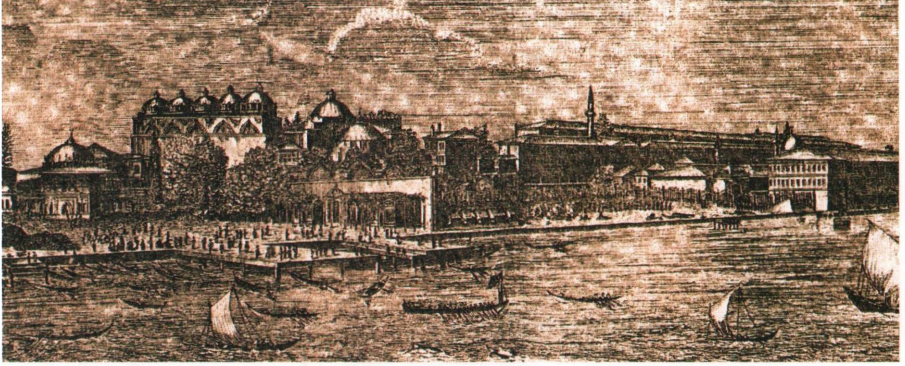
Fransız maceracı Baron de Tott'un danışmanlığında 1774'te kurulan Sûret Topçuları Ocağı, bu güzel plan gravüründe tasvir edilen tarz çabuk doldurulup ateşlenen ve muharebede sürekli yer değiştiren seyyar toplar kullanmak üzere talim görüyordu (Mahmud Râif Efendi).

denlerin yerlerini alabilmeleri için topçuluk eğitimi de veriliyordu. Aynı şekilde, top başına tahsis edilen on topçu neferi bir *bölük* teşkil ediyor; bölümün en kıdemlisi *top ustası* olarak takıma önderlik ederken bir *yamakın* yardımından istifade ediyordu. *Top ustası*, bölümünü muharebeye sokuyor; birinci topçu ortasının başı ise topçu ocağının bütünü üzerinde komuta hakkına sahip oluyordu. Ortalara iliştirilen otuzar kişilik *mülâzım* grupları ölenlerin yerini alıyordu. Topların üzerine kazınan alametlerin bir örneği topçu takımının üniformalarına dikiliyordu.

Humbaracı Ocağı, ilk reform teşebbüsleri sırasında Fransız ve İsveçli askeri uzmanları davet eden III. Selim zamanında özellikle ele alınan bir kurum olmuştu. Humbaracı neferleri, Haliç'in kuzeyinde inşa edilen yeni kışlalar sayesinde diğer ocak mensuplarından ayrı, müstakil bir yapıya kavuştu. Ocak efradı kısa süre içinde, tayin edilen yeni *humbaracı-başı* nezaretinde, her dört kalıbdan onar tane olmak üzere kırk havan topuna ilaveten on tane de hafif sey-

yar obüsle toplam elli namluya sahip hale geldi. Her silah, *ser halife* adı verilen zabitanın emri altında hizmet eden takımlarla yönetiliyordu. *Orta* ismini alan top takımları, bir *halife*, dokuz topçu ve dokuz mülâzım çıraktan oluşuyordu. Orta içinden seçilen iki kişi, arabacılık hizmetini yerine getiriyordu. Seçkin bir askeri zümreyi temsil eden *Humbaracı Ocağı* neferlerinin evlenmeleri yasaktı; kışlalarından ikamet ederek her günü talimle geçirmeleri isteniyordu. Aralarında tek tük Arnavutluk'tan gelen sabık sipahiler bulunsada, humbaracıların büyük çoğunluğu Boşnak asıllıydı.

Reform dalgası, 1793'te Top Arabacıları Ocağı'na ulaştı. III. Selim, her şeyden önce bu ocağın kışlalarını Topçu kışlalarının yakınına taşıyarak iki ocak arasında daha yakın mesleki ilişkilerin kurulmasına gayret etti. Top arabacıları ocağı, başlarda top başına beş adam ve bir arabanın tahsis edildiği beş ortadan oluşuyordu. Bu sayının yeterli gelmemesi üzerine, sivil halktan marangoz, çilingir, saraç ve demirci günde-likçi işçiler istihdam edilmeye başlandı. Sultan Selim,

19. yüzyıl başında yeniden inşa edildiği haliyle, sağ tarafta topçu ve top arabacıları kışkılarıyla birlikte Tophane.

Lağımçı Ocağı'ndaki yeniliklerin de peşini bırakmamıştı. Hasköy'deki Mühendishane'nin eğitim müfredatı genişletilirken genç ya da ihtiyar bütün ocak mensuplarını kapsayan düzenli imtihanlar getirildi.

Hayati önemdeki istihkamlar da Nizam-ı Cedid kapsamında ele alındılar. 1787-92 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rus donanmasının Karadeniz'de üstünlük kurması neticesi, İstanbul Boğazı'nı koruyan hisarlardaki asker sayısı 1793-94'te artırıldı. Hisar garnizonları, *dızdar* adı verilen komutanlarca yönetilmekle beraber Anadolu yakasındaki bütün hisarlar, *boğaz nazım* denilen bir idari subayın yetki alanı ilan edildi. Rumeli yakasını koruyan kalelerin garnizonları, bir *top ustası*nın komutasına bırakılan topçu neferlerinden seçiliyordu. Bu birlikler Nizam-ı Cedid ordusunun bir parçası kabul ediliyorlardı. Burada, Tuna serhaddine benzer bir sistemin uygulan-

Jean Brindisi'nin çizimlerinde, soldan sağa: *Keçeli* denilen serkeş yeniçeri, Nizam-ı Cedid binbaşı, topçu başı ve II. Mahmud'un "yeni ordu"sundan olduğu kayıtlı bir binbaşı. Bu son şahsiyetin kıyafeti Nizam-ı Cedid zabıtlarının giyindiklerine fazlasıyla benzediğine göre, ortadaki ihtişamlı kıyafetin sahibi de II. Mahmud'un neferlerinden biri olabilir (*Elbice-i Atika*, Bib. Nat., Paris).

Vidin'den Tuna Nehri'ne bakan Baba Vida Kalesi. Temel mimari özellikler 13-14. yüzyıllara ait izler taşısa da, Baba Vida, 18. yüzyıl başlarında ciddi biçimde elden geçirilip sağlamlaştırılmıştı (Yazarın fotoğrafı).

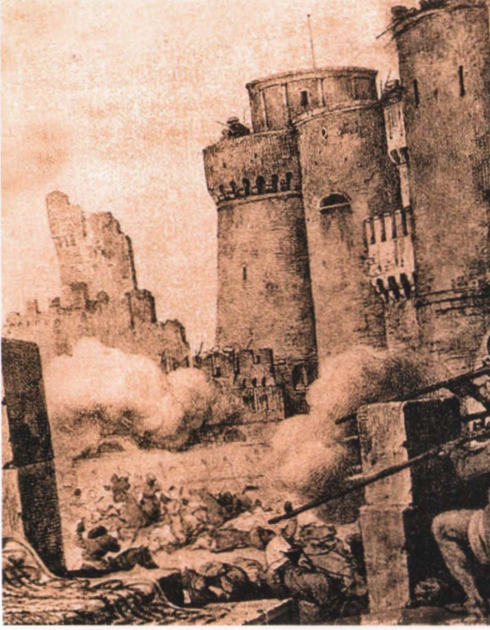
dığı söylenebilir. II. Mahmud devrinde, Batı Avrupa askeri yöntemlerini takiben 1.000 atlı topçu neferinden mürekkep büsbütün yeni bir kuvvet oluşturuldu. Bu kuvvet, 1812'de Ruslar karşısında peş peşe uğranılan bozgunların ardından Osmanlı sultanına sadık bir muhafız alayı olarak canlandırıldı.

III. SELİM'DEN SONRA

Nizam-ı Cedid 1807'de, III. Selim'i tahtından eden ve yerine Sultan IV. Mustafa'yı çıkartan darbenin ardından resmen ilga edildi. Bununla birlikte yeni usullerle eğitilen askerlerin çoğu duruyordu ve vakitlice Osmanlı ana ordusuna karışmanın yolunu bulan zabıt takımının büyük bir kısmı çapulcuların hüşminden kurtulmayı becermişti. Kaçıp kurtulan Cedidçi devlet adamlarına kucak açan Rusçuk ayanı Alemdar Mustafa Paşa, Balkan mahalli kuvvetlerinden kurulu büyük bir orduyla İstanbul'a yürüyerek IV. Mustafa'yı tahttan indirdi; ancak sarayda hapis olan III. Selim'in öldürülmesine engel olamadı. Bunun üzerine, IV. Mustafa'nın genç kardeşi II. Mahmud tahta çıktı. III. Selim'in merkeziyetçi siyasetinden rahatsız olan Balkan ve Anadolu ayanları, genç sultan onların nüfuzunu resmen tanımayı taahhüt edince, Mahmud'a yeni bir talimli ordu kurmakta yardım etmeyi kabul etmişlerdi. *Sekban-ı Cedid* adı koyulan bu ordu esasen, ayanların kendi kapı halkı ordularından tefrik edip talim ve-

rilmek üzere sultana yolladıkları askerlerden ibaretti. Sekban-ı Cedid birliklerinin masraflarını karşılamak için başı başına yeni bir nezaret teşkil edilmişti. Ne var ki, bu ordu ilan olunur olunmaz, Alemdar Mustafa Paşa'nın hayatına mal olan şiddetli bir ayaklanma patlak verdi ve askerlerin çoğu kargaşada telef edildi. II. Mahmud, yeniçeri ocağını bundan kanlı bir acımasızlıkla 1826'da yok edene kadar köklü reform teşebbüslerine son verildi.

İmparatorluğun merkezinde orduyu modernleştirmek için girişilen teşebbüsler birbiri ardınca başarısızlığa mahkûm olurken taşra idarecileri ufak ama modern şahsi kuvvetler kuruyorlardı. Bunlardan biri olan Bağdat valisi Süleyman Paşa, şahsi emellerinin peşinde kullanacağı mahalli bir Nizam-ı Cedid kuvveti bir araya getirdi. Mısır valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa ise Vahhabilere karşı açtığı seferden 1815'te döndüğünde, uzun ömürlü reformlarına başladı. Mehmed Ali Paşa'nın Mısır ordusunun öyküsü, nereden bakılsa bir 19. yüzyıl olayıdır; ama yeni ordunun nereden çıktığını anlamak için 1801'deki İngiliz-Osmanlı ortak hareketinin Mısır'a miras bıraktığı çalkantılı ortama göz atmak gerekir. Mısır'ın kurtuluşunu müteakip buraya vali tayin edilen Hüseyin Paşa makamına kurulduğunda, yanında 5.000 kişilik bir kuvvet vardı. Bu kuvvetin içinde, yerli gönüllülerin katılımıyla mevcudu kısa sürede bir nebze artmasına rağmen yine de mütevazı boyutta kalan bir Nizam-ı Cedid birliği bulun-

Başlıca Memlûk zabıt ve beylerinin Mehmed Ali Paşa'nın Arnavut piyadesi tarafından 1811'de Kahire iç kalesinin avlusunda katledilişi (Forbin'in eskizine göre Joseph Vernet tarafından yapılmış yağlıboya resimden taşbaskı).

yordu. Hüsrev Paşa, Mısır'ı yeniden fetheden Arnavut paralı askerlerin yüksek maaşlarını ödemeye devam etmekte, Mısır halkından bir Nizam-ı Cedid ordusu kurmaya karar verdi. Birkaç ay sonra Mısır'daki Osmanlı güçlerinin başında Mehmed Ali isimli bir *kaymakam* bulunuyordu. Mehmed Ali daha ilk görevinde hiç beklenmedik bir yerden, sultanın eski mütefiki İngilizlerden Mısır'a yönelen bir istilayla uğraşmak zorunda kaldı. Mısırlılar, General Mackenzie Fraser'ın 1807'de İskenderiye'yi işgal etmesi üzerine ülkenin iç kesimlerine çekilip direniş tertiplemeye başladılar. Mehmed Ali'nin alelacele oradan buradan

toplayıp bir araya getirdiği ordu, Reşid yakınlarında Britanya Krallığı'nın aklına bile gelmeyen bir zafer kazandı. Osmanlı padişahı, bu muazzam başarı karşısında Mehmed Ali'yi Mısır'ın meşru valisi olarak kabul ettiğini ilan etmek dışında bir şey yapamadı. Mısır'daki Memlûk iktidarına 1811'de kanlı bir darbe indirip siyasi konumunu pekiştiren Mehmed Ali Paşa, Memlûk sisteminin kökünü kurutmak için memlekete köle getirilmesini yasakladı. Elbette Memlûklerden hayatta kalanlar vardı. Bunların az bir bölümü Mehmed Ali Paşa'nın hizmetine girmeyi kabul etse de, dize getirildiklerini kabul lenmeyen büyük kısmı gelecek yıllarda türlü çeşit belaya karışacakları Sudan'a göçtüler.

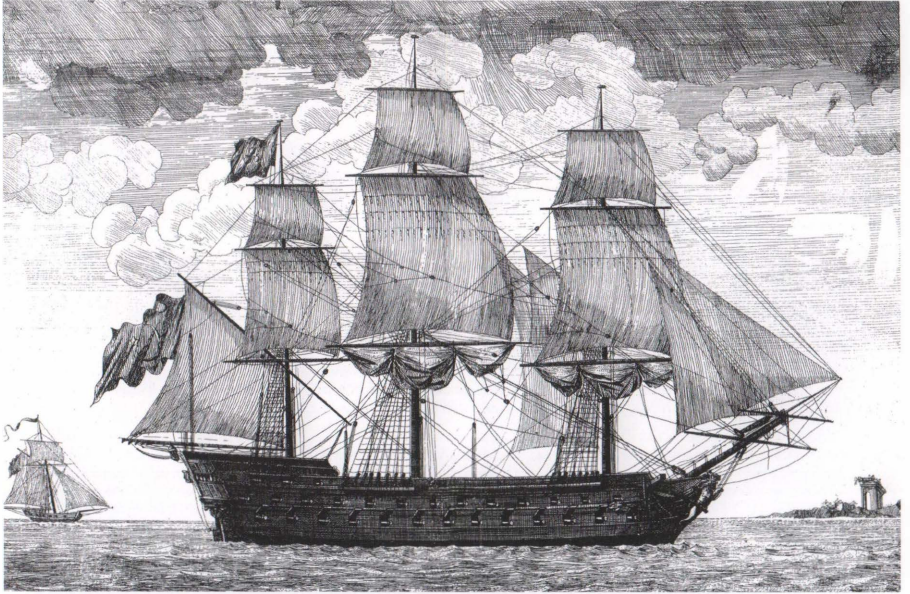
Bu karmaşık yıllarda Mısır, dört bir yandan gelmiş bir sürü askerle tika basa doluydu. Reşid'de esir alınan İskoçlar, Napolyon ordusunun Tirol taburlarından arta kalan Alman mühendisler, mühtedi Fransız askerler, Trablusgarp'a yapılacak Amerikan taarruzu için celp edilen İtalyanlar, eski Osmanlı ordularının yadigarı Rum topçular, hepsi de Mısır'ı yurt edinmişti. Mehmed Ali Paşa'nın şöhreti yayıldıkça Makedonya'daki gençlik yıllarından tanıdığı Arnavutlar ve belki de Boşnaklar, eski *yol ağaları*na katılmak için geldiler. İlk denemede,

Sudan'dan getirilmiş zenci kölelerden kurulu piyade birliklerinin başına Memlûk ve Rum erbaşların yardımını alan sabık Fransız subayları yerleştirildi. Gelgelelim, Afrikalı askerlerin bu iklimde pek dayanamayacakları kısa sürede anlaşıldı. Keza Türk ve Arnavut neferleri ücretli Fransız subayların komutasına bırakmanın da iyi sonuçlar vermediği görüldü. Mısır'daki köklü askeri modernleşme için yıllar sonra *fellahların*, yani Mısır köylülerinin askere yazılmasını beklemek gerekiyordu.

DONANMA

1 8. yüzyıl Osmanlı denizciliğinin parlak bir dönemi değildi; birçokları yozlaşma ve çürümenin *Tersane-i Amire*'yi ele geçirdiğine inanıyordu. Temel sorunlardan biri yapısal ve teknolojikti. Osmanlı donanması 17. yüzyıl sonunda kürekli kadir-gadan yelkenli kalyonlara kesin geçiş yaptığı esnada, Luigi Ferdinando Marsigli gibi önemli Avrupalı göz-

lemcilerin de teslim ettikleri gibi, Osmanlı yelkenli gemilerinin Batılı muadillerinden bir eksikliği bulunmuyordu. Ne var ki yüz yıl kadar sonra Rusya imparatoriçesi II. Katerina'nın donanmasına karşı denize açılan Osmanlı gemilerinin aşırı geniş karınlı ve yüksek kıçlı, zor manevra yapan, zayıf bir iskelete sahip ve bir topunun çapı diğerini tutmayan çok kusurlu savaş

Fransız mühendis Le Roy'nın öğrencilerinden Ahmet Kaptan tarafından Midilli'de inşa edilen 70 toplu *Ziver-i Bahri* kalyonu; III. Selim devrinde adeta yeni baştan kurulan donanmadaki ilk "yeni," yani tamamıyla Atlantik tarzı gemilerdendi (Mahmud Râif Efendi).

araçları olduğu görülüyordu. Bunun sebebi kısmen Osmanlı devletinin stratejik ihtiyaçlarından ileri gelmekteydi. Osmanlı deniz teknolojisi değişimi olabildi ama deniz coğrafyası değişmemişti ve bu coğrafyada Antik çağlardan beri esas ihtiyaç, birbirlerinden dar ve genellikle de sığ su kütleleriyle ayrılan stratejik müstahkem limanlar arasında asker ve cephane sevk ederek kara harekâtına destek olmaktır. Dolayısıyla, Batı Avrupa'nın denizci devletlerindeki savaş gemileri kendileri için esas mücadele alanını teşkil eden fırtınalı okyanuslara uygun kuvvetlendirilmiş gövdeler ile manevra ve ateş savaşına göre tasarlanmış endazelere kavuşurken Osmanlı gemi tasarımı çok farklı bir yönde ilerlemişti. 1718'de Venedik tehdidinin sona ermesiyle kendi sularında rakipleri de kalmayan Osmanlı gemileri, takip eden yarım yüzyılda, topçu düellosu için değil de azami miktarda asker ve mühimmat nakletmekte uygun geniş ambarlı, olası bir çatışmada da düşman gemisine yanaşıp güvertesini tüfek ateşleriyle taramak ve sonra asker çıkartmakta avantaj sağlayan kule gibi yüksek kılıcı bir şekilde bürünmüşlerdi. Fazla bir denizcilik vasfı ve talim de gerektirmeyen bu harekât tarzı, açık deniz düsturlarına uygun şekilde inşa, talim ve teçhiz edilmiş Rus donanmasıyla 1770'te karşılaştığında sonuç felaket oldu.

1770 felaketlerinden alınmış akıyla çıkabilmiş tek Türk denizcisi olan Kaptanıderya Cezayirli Gazi Hasan

Paşa, ilk reformları başlattı. Hasan Paşa, Osmanlı denizcilik teknolojisini geliştirmek için Batılı danışmanlar getirtti ve denizcileri terhis edip dağıtmaktansa bütün sene boyunca İstanbul'da kalan bir yedek kuvvet oluşturdu. Ne var ki, gemilerde görülen değişimi mürettebata yaymak hiç de kolay olmuyordu. Öte yandan, III. Selim ve kaptan paşası Küçük Hüseyin Paşa'nın riyasetinde girilen kökten ıslahatlar, aynı dönemde kara kuvvetlerinde edinilenden çok daha olumlu sonuçlar verdi. Bahriye teşkilatı, Nizam-ı Cedid'e benzer biçimde baştan düzenlendi. Gemilerin içindeki şartlar gözle görülür derecede iyileşti; 1806'da, İtalyanların yardımıyla denizciler için bir sıhiye teşkilatı bile kuruldu. *Tersane-i Âmire* de 1790'larda esaslı bir tadilat geçirdi. J. Le Brun gibi Fransız gemi ustalarının gözetiminde burada imal edilen son sistem onlarca yeni harp gemisi arasında en büyüğü, 122 toplu ve üç ambarlı *Selimiye* kalyonuydu. Bir yandan da, imparatorluğun diğer köşelerindeki gemi tezgâhları yeniden işler hale getirilmeye çalışılıyordu.

Osmanlı donanması, İstanbul'daki tersane ve imparatorluğun başka yerlerindeki gemi tezgâhları Kapudan Paşa'nın sorumluluğunda iken, muharip filonun fiili sevk ve idaresi *kapudane-i hümayun* denilen amiralin göreviydi. *Kapudane-yi sırasıyla patrona, rıyale, reisler, kapudanlar* ve bunların *mülâzımları* izliyordu. Ne var ki bu silsilenin mensuplarındaki

H DONANMA

1: Paşa başçavuşu

Osmanlı donanmasının görkemli mazisi, bahriye zabıtlarının benimsediği göz alıcı kıyafetlerde yaşamaya devam ediyordu. Elbiselerin pantolonları da dahil büyük kısmı bolca altın ve gümüş nakışlarla süsleniyordu. Belli bir üniforma yoktu; elbisedeki teziyatın bolluk ve niteliği, bunu giyenin rütbesine dair bir alamet işlevi görüyordu. Osmanlı denizcileri, burada da görüldüğü gibi, belki de soğuk ve yağışlı havalara karşı bir tedbir kabilinden beyaz örtülerle resmediliyorlardı.

2: Levend

Geleneksel kuralar, gemiyeye giren muhariplerle savaşma yükümlülüğü olmayan denizci mürettebat arasında katı bir ayırım yapılmasını zorunlu tutuyordu. Kadırga çağında muharip olmayan tayfa kıyı yerleşimlerinin Hristiyan halkından toplandığı halde, muharipler yalnızca Müslümanlar arasında kabul ediliyordu. 18. yüzyılın sonlarında denizci yörelerin Türk ahalisi, ne iş olursa onu yapmak için gemilere akin edince eski ayırımın anlamını yitirmeye başladı. Bu denizcinin sırtına attığı kapuşonlu kalın kaban sert soğuklara meydan okuyan cinstendi.

3: Kalyoncu

Birçok kaynakta zuhur eden kalyoncuları alelade korsanlardan dış görünüşleri vasıtasıyla ayırt etmek güçtü. Kalyoncu tabirinin bahriye silahendazlarıyla birlikte deniz topçularını da belirtip belirtmediği belli değildir. Kalyoncular, yedi denizlerdeki diğer meslektaşları gibi bedenlerini dövmelerle süslemekten keyif alıyorlardı. Bu adamın kabzasını kavradığı yatağan, düz namısluyla olağın dışı görünüyordu.

4: Tersane başçavuşu

Napolyon döneminde Osmanlı askerî teşkilatında yapılan en köklü değişiklikler, Halic'in üst yakasına kurulu Tersane-i Âmire'de gerçekleşmişti. Yine de, teknolojik altyapıyı ve idari mekanizmaları derinden sarıyan yenilikler kıyafetlere dokunmamıştı. Bu adamın belindeki kuşak, görülen işlerin emek yoğun doğasına işaret ediyor olabilir.

mesleki vasıfları çeşitlendirip yükseltmek hiç kolay olmuyordu. Yolsuzluk alıp başını gitmişti; birçok zabıt denizi adamları kadar bile tanıımıyordu ve bir kez bile kıyından uzaklaşıp denizin bağına açılmamış gemiler vardı. *Çıplak* ve *levend* denilen denizciler, kadirgalara mahsus *kürekçiler*, görünüşe bakılırsa topçu, bahriye eri, yelkenci, zanaatkâr veya ihtiyaç halinde gündeliklik işçi olarak gemiye alınan her derde deva *kalyoncular* ve Ortaçağ Bizans donanmasında olduğu gibi bazı usta yüzücüler de mürettebatları teşkil ediyordu. III. Selim'in ıslahatları, kıyı bölgelerde yaşayan bütün yetişkin erkekleri donanma hizmetiyle mükellef tutsa da, en iyi denizciler hâlâ Rum ve Mağripliler arasından çıkıyordu.

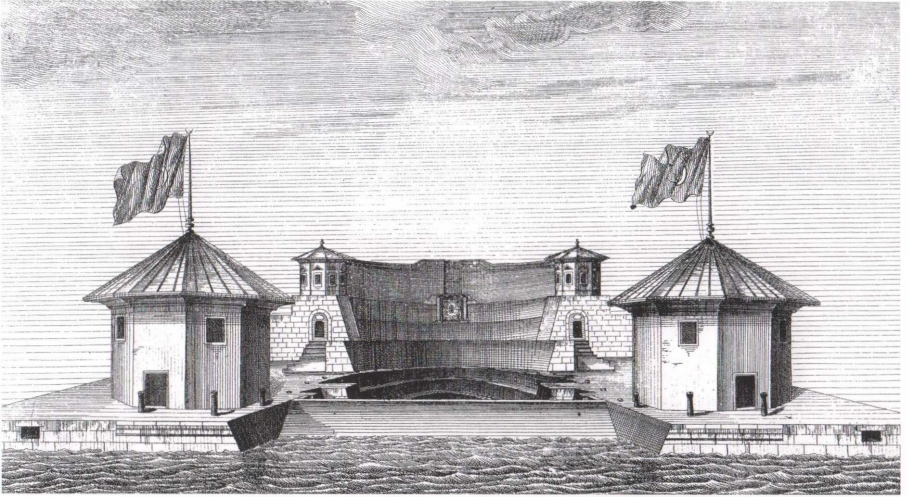
1804'te Nizam-ı Cedid'i örnek alan bir deniz piyade sınıfı teşkil edildi. Başında *tüfekçi kapudanının* bulunduğu 1.000 kişilik bu kuvvet, adı geçen zabıtın *mülâzımlarının* komutasındaki iki alaya ayrılmıştı. Maaş ve terfi kuralları Nizam-ı Cedid'te birebir aynıydı; üç veya daha fazla gemiden sorumlu reislerin bir bahriye zabitiyle teşrik-i mesai yapmaları şartına bağlandı. Tuna ince donanması, 1812'de Ruslarla yaşanan savaşın ertesinde benzer şekilde yenilenmişti. Trablusgarp, Tunus ve Cezayir filoları, Osmanlı başkentini üs edinen imparatorluk donanmasından daha iyi vaziyettediler. Bunlar arasında en önemli olan Cezayir donanması, gemilerdeki reislere üst gelen bir baş reis tarafından yönetiliyor; bahriye topçu

Kaptanderya Cezayirli Gazi Hasan Paşa, yanından ayrılmadığı aslanıyla birlikte. Önünde temennayla selam veren kişi ise kıyafetinden anlaşıldığı kadarıyla tersane görevlilerinden biridir (Hüsnü Tengüz Albümü).

Elinde saldıрма denilen uzun kaması, yün pelerini ve kafasını kılıç darbelerinden koruma amaçlı geniş sağıyla bir kalyoncu nefer (*Dessins Originaux de Costumes Turcs, 1795-1807* arası, Bib. Nat., Paris).

III. Selim'in denizcilik reformlarının kalbinde, Tersane-i Âmiri'nin modernleştirilmesi yatıyordu. Gravürde görülen büyük taş havuz, en kalıcı reform unsuru olarak günümüzde dahi hizmet vermektedir (Mahmud Râif Efendi).

başı, çarpışma anında güvertenin komutasını üstleniyordu. Bazıları Hristiyanlardan ganimet alınmış olsa da, Cezayir teknelerinin çoğu yerli imkânlarla üretiliyordu. Cezayir donanması, küçük, süratli ve çevik olduğu halde hafif silahlı *sünbekiler* kullanmakta ısrar ettiği için Batılı filolar karşısında gitgide dezavantajlı duruma düştü. Mısır valisi Mehmed Ali Paşa, 1811'de Britanya Krallığı'na Bombay'dan ufak harp gemileri almak istediğini bildirdi; ama Osmanlı deniz gücünün Kızıldeniz'e tekrar girmesini istemeyen kraliyetten izin koparamadı.

Bin bir zorluk ve aksaklıkla boğuşan Osmanlı donanması, yine de, Napolyon Savaşları'nda girişti-

ği mücadelelerin birçoğundan muzaffer çıktı. Elden geçirilip çekidüzen verilmiş deniz kuvvetleri, Kaptanıderya Hüseyin Paşa'yı 1798'de Vidin ayanı Pazvandoğlu Osman Paşa karşısında zafere taşıdı. Osmanlı donanmasının en büyük başarıları ise 1799-1801'de ezeli düşman Ruslar ve yeni müttefik İngilizlerle birlikte düzenlenen deniz harekâtında geldi. Ufak bir Osmanlı filosu Suriye sahili açıklarında İngilizlerle beraber çarpışırken, ana Osmanlı donanması Rus gemilerinin de desteğiyle Fransız kuvvetlerini Adriyatik'teki Yedi Adalar'dan çıkarttı ve Korfu'yu ele geçirdi.

KAYNAKÇA

Virginia Aksan (çev. Gül Çağalı Güven), *Osmanlı Harpleri 1700-1870* (İstanbul, 2010)

Ahmet Arslantürk-Mert Sunar, *Elbise-i Atika* (İstanbul, 2013)

Kemal Beydilli-İlhan Şahin, *Mahmud Raif Efendi ve Nizam-ı Cedid'e Dair Eseri* (Ankara, 2001)

Antoine de Juchereau de Saint-Denys, *Revolutions de Constantinople en 1807 et 1808* c.1 (Paris, 1819)

Seyfi Kenan (ed.), *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi* (İstanbul, 2010)

Thomas McLean, *The Military Costume of Turkey* (Londra, 1818)

John P. Morier (çev. Ömer Öztürk), *Mısır Seferinde Osmanlı Ordusu ile Altı Ay* (İstanbul, 2013)

Stanford Shaw (çev. Hür Güldü), *Eski ve Yeni Arasında: Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu* (İstanbul, 2008)

Thomas Thornton (çev. Ercan Ertürk), *Bir İngiliz Tacirin İzlenimiyle Osmanlıda Siyaset, Toplum, Din, Yönetim (1793-1807)* (İstanbul, 2015)

Richard Tully, *Narrative of a Ten Years' Residence at Tripoli in Africa* (Londra, 1817)

Tuncay Zorlu, *Osmanlı ve Modernleşme: III. Selim Dönemi Osmanlı Denizciligi* (İstanbul, 2014)

DİZİN

İllüstrasyon sayfaları **koyu renk** ile yazılmıştır.

- 1768-74 Osmanlı-Rus Savaşı 39
1787-92 Osmanlı-Rus Savaşı 46
1802 Fransız-Osmanlı Savaşı 12
ABD 12
Abdurrahman Paşa 43
Adriyatik 24, 53
Afrika 30, 48
 Bati Afrika 13
 Kuzey Afrika 14, 21, 29-30, 35, 37-38
ağa 11, 16, 37
 mahalle ağası 37
ağa-yıyemci 40
ağa-yıyesor 40
Ahmed Cezzar Paşa 30, 43-44
Ahmet Kaptan 49
Akdeniz 15
akinci 29
Akka 12, 30, 44
alaybey 44
Alemdar Mustafa Paşa 47
Ali Paşa bzk. Tepedelenli Ali Paşa
Ali Paşa Sarayı 19
Altı Boluk Halkı 21
Amiens Antlaşması 12
Anadolu 9-13, 15, 19, 28, 37, 39, 43-44, 46-47
 Doğu Anadolu 10, 22
Arabistan 12, 29-30, 34
Aravutluk 10, 23-24, 45
askeri eğitim 13, 18, 33-35, 43-46
Aslan Paşa Camii 19
aşçı 16
aşçıbaşı 37
at 10, 21, 34, 38, 40
Atlantik 13, 49
Avrupa 10, 14-19, 21, 27, 40, 44, 49
 Batı Avrupa 47, 50
 Orta Avrupa 27
Avusturya 7, 16, 24
Avusturya-Macaristan 24
ayan 10, 24
azap 13, 18, 24, 34, 36
Baba Vîda Kalesi 47
Babürül (Mugal) 19
Babüssaade 7
Bağdat 29, 47
bahriye 50, 52
Balkanlar 9-11, 13-14, 18-19, 24, 37, 39, 43-44, 47
Basra Korfesi 29
başbozruk askerler (topmukh) 8, 13, 19, 21-22, 24-44
başçavuş 50
bağlık 15, 21, 24, 27, 40
Bati askeri sistemi 9, 17
Batı Yunanistan 9
bayraktar 16
Bedevi 29-30, 34, 37
Begrov 28
Bekaa Vadisi 30
beledi 38
Belgrad 12, 22
Belgrad Kalesi 22
Beni Habayib 35
Beni Hware 35
Besarabya 12, 27
Beytullahım 30
beytullmalcı 37
binbaşı 40, 46
binbaşı kapı 46
Boğdan 6, 11, 24, 27
Bombay 53
Bozna 10, 14, 23, 27, 43
Bozna Hırsak 11
bostancı 19, 22, 40
 bostancı ocağı 24, 39-40
 bostancı ortaları 19
boyar 24, 27
boluk 13-14, 16, 18, 24, 29, 34, 40, 43-45
bolukbaşı 27, 40
Brindisi, Jean 14, 22, 46
Britanya Kraliçesi 9, 48, 53
Brun, J. Le 50
Bulgaristan 10, 24, 43
Butrint 12
Bukreş 28
Bukreş Antlaşması 12
Büyük Kağın 10
Campbell, Ramsay 16
Caniklize Tayyar Paşa 28
Cartwright, Joseph 8, 22-23
Cezayir 6, 11-13, 15, 35, 37, 50, 52-53
Cezayirli Gazi Hasan Paşa 39, 50, 52
Cidde 30
cirit 30, 34-35
Clark, J.H. 36
Craiova 28
Çanakale Boğazı 9, 12, 23
çavuş 16, 34
çorbacı 14, 16
Dalmatya 11
dayı 15, 24, 35, 37
deli 14, 21-22, 24, 29
denizci 15, 37, 50, 52
 çıplak 52
 levend 29, 37, 50, 52
derbentçi 24
derebeyi 24
dizdar 46
donanma 11, 49-53
 birleşik Osmanlı-Rus donanması 12
 Bizans donanması 52
 Cezayir filosu 12, 52-53
 İngiliz filosu 12, 23
 Kraliyet Donanması 23
 Osmanlı donanması 8, 12, 15, 49-50, 53
 Rus donanması 12, 46, 50
dorobânt 27
dragon 19
Dupont, François 15
Dürzi 30, 38
Dubukir 17
Edirne 18-19
Eflâk 6, 11, 19, 24, 27-28
Ege Adaları 12, 15, 37
el-Halil 30
emir-komuta 15-16
Ermenistan 27
etnik temizlik 10, 15
eyer 21, 34
 İngilizyeleri 21
Fae38
Fellah 48
Filistin 12, 29-30
Fizan 37
Forbin 48
Fransa 12, 15
Fransız Devrim Savaşları 10
Fransız Devrimi 9
Fraser, Mackenzie 48
garnizon 13, 17-18, 28, 34-36, 39, 46
Gazze 43
geleneksel kuvvetler 10, 15, 38, 40
 Osmanlı geleneksel ordusu 10, 40
 piyade 17-21
 sipahi 39, 44
 süvari 19, 21-22, 44
 taşra kuvvetleri 23-38
 teknik sınıflar 22-23
gemi 11, 15, 24, 37, 49-50, 52-53
 kadirgah 49-50, 52
 kalyon 49-50
Cirit 10, 15
Cureistan 27-29
 Habeş 30
 Habsburg 14
 Halle 45-50
 halif 45
 Halil Hamid Paşa 39
 harambaşı 24
 Hasköy 46
 hayduk kalesi 24
 hayduk 27
 hazinedar 37
 hempa 36
 Hersek 10
 Hırvatistan 11
 Hicaz 6
 Hilair, J.B. 23, 36
 Hindistan 9, 29
 hospodar 27
 humbaracı 14, 23, 43, 45
 humbaracı ocağı 22, 23, 45
 humbaracıbaşı 15
 Hüseyni Paşa 53
 Hüsnü Tengüz Albümü 52
 Hüsrev Paşa 47-48
Irak 10, 18, 29, 34
İbrahim Bey 33
İnebahtı 12
İrad-ı Cedid 43
İran 12
İskenderiye 48
İstanbul 17-19, 22, 40, 43-44, 46-47, 50
İstanbul Boğazı 9
İstihkâm 13, 17, 23, 44, 46
İsviç 15
Kabardey 29
Kafkas hançeri 33
Kafkasya 14, 27-29, 33
Kahire 18, 22, 30, 33, 36, 48
kahya 35
Kakheti 6
kalyoncu 50, 52
kapıbaşı 35
kapıkulu 8, 13
 kapıkulu ocakları 19, 23
 kapıkulu sipahileri 21, 44
Kapudan Paşa 50
kapudan 50
kapudane 50
kapudane-i humayun 50
karabina 21, 34
Karadeniz 24, 46
karakullukçu 14, 16
Karaman 43
Karamanlı Yusuf Paşa 37
Katerina (II.) 49
Kavalalı Mehmed Ali Paşa 15, 35-36, 47-48, 53
kaymakam 48
Kazdağı Murad Bey 13, 35
keçeli 46
keskin nişancı 19
kethüda 15-16, 35
kılıç 19, 24, 33-34, 43, 52
 filiss kılıç 38
kışa 21, 37, 39, 40, 43, 45-46, 50
Kızıldeniz 30, 35, 53
Koca Yusuf Paşa 39
Kocabaşı 10

Koehler 10
kulağası 40
Konstantin Kapıdağı 7
Korfu 53
Korsika 37
Kostantine 37
kronoloji 12
kulluk 16, 39, 43
kulogulları 30, 36-37
Kuseyri 30
Küçük Bur Çağı 9
Küçük Hüseyin Paşa 50
Kürdistan 22
kurekçi 52
Lağımclı 13, 23, 43
Lağımçı Ocakı 46
Lahsa 29
Lejeune 17
levend 29, 37, 50, 52
atlı levend askerleri 29
Levent Çiftliği 40
Londra 10
Lübnan 29-30
Cebel-i Lübnan 29
Güney Lübnan 30
Lyle, Peter 15
Magrip 13, 29-30, 34, 37-38, 52
Mahmud (II) 12, 17, 43, 46, 47
Mahmud Raif Efendi 45, 49, 53
Makedonya 24, 48
Marmara Denizi 23
Marsigli, Luigi Ferdinando 49
Maraniler 29
Massava 30
Mayer, Luigi 16, 35
Medine 35
Mehmed Ali Paşa bzk. Kavalalı Mehmed Ali Paşa
Mekke 30, 35
Memlûk 11, 13-14, 29-30, 33-36, 48
Millet sistemi 33, 48
merkezi iditidarın zayıflaması 10-11
Mısır 10-15, 18, 21, 30, 33-37, 43-44, 47-48, 53
Yukarı (Güney) Mısır 30, 36
Midilli 49
millet sistemi 10
milli bağımsızlık 10
miri sekban 13
modern askerlik (ordu) 8, 14, 40
Mora Yarımadası 12
muhafız alayı 19, 21, 27, 36, 39-40, 47
Murad Bey 30
Mustafa (IV) 12, 47
Musul 29
Mühendishane 46
mühütdi 24, 27, 37, 48
mülâzım 26, 39-40, 45, 50, 52
mütevâli 30
Nablus 30
Napolyon 9, 12, 22, 30, 34, 43, 48, 50
Napolyon Savaşları 11, 24, 35, 53
nazır 16, 46
Nil Vadisi 35
Nizam-ı Cedid 12, 39-48, 50, 52
ocak 18, 23, 45
bostancı ocakı 24, 39-40
Carp ocakları 11
humbacı ocakı 22-23, 43, 45
Lağımçı Ocakı 23, 46
Sırat Topçuları Ocakı 23, 45
Tat Arabacıları Ocakı 45
Topçu Ocakı 15, 23, 40, 44-45
Yeniçeri Ocakı 9, 18, 47
odabaşı 16
okaz 27
okçuz 27
onbaşı 16, 43
orta 16, 18-19, 21, 37-38, 40, 45
bostancı ortaları 19
orta komutanı 19
orta neferi 40
yeniçeri ortaları 18, 37

Ortadoğu 9, 21, 38
Osset 8
Osmanlı askeri politikası 17
Osmanlı İmparatorluğu 6, 9, 24, 30, 38
panduk 19, 24
pandur 19, 24, 28
Paris 22
patrona 50
Pazvandoğlu Osman Paşabzk. Vidinli
Pazvandoğlu Osman Paşa
piştov 24, 34
İngiliz piştovu 21
Türk piştovu 21
piyade 13, 17-19, 21-24, 27-29-30, 34, 36-44, 48-52
hafif piyade 21
geleneksel piyade 17-21
Magripili piyade 29-30, 36
Osmanlı piyadesi 17-19, 21, 36
Poçitel (Počitelj) 11
posta Tatarları 21-22, 43
reform 9, 18, 23, 39-40, 43-45, 47, 50, 53
Reşid 12
riyale 45
Roma 22
Roy, Le 49
Rumeli 10, 46
Rus Çarlığı 9
Rusçuk 47
Ruskasır 124
Safed 30
Sabra 13-14, 37
sancakbeyi 43-44
sarac 14, 33-34, 45
sarık 24, 30
Schultze 15
Seferberlik 12-13, 44
Sekban-ı Cedid 47
sekban 13, 19, 24, 29
Selim (III) 17, 12, 22, 39-40, 43-45, 47, 49-50, 52-53
Selimiy 50
serhalife 45
serdengeçi 18
serhat 17, 24, 46
serhatkulu 13, 24
Sırbistan 27
Sırp isyanı 12
Silahdârlar 21
Silahendazlar 15, 50
sipahi 8, 14-15, 21, 23, 27, 34, 38-39, 43-45
Anadolu sipahisi 27, 39
geleneksel sipahi 39, 44
Kapaklı Sipahileri 21
timarli sipahi 21, 43
slujstvo 27
Smith, Sidney 44
solak 19
spatar 28
spatarpandurei 28
Sudan 48
Suriye 10, 12, 18, 21-22, 29-30, 34, 37, 53
Kuzey Suriye 29
Süleyman Paşa 47
sunbeği 53
süngü 19, 40
süvari 14, 17, 21-22, 24, 27-29-30, 33-35, 37-44
Acem süvarisi 33
Arap süvarisi 35
atlı levend askerleri 29
Avrupalı (Bani) süvarisi 21
deli süvarisi 29, 44
geleneksel süvari 21, 44
Magrip süvarisi 38
Memlûk süvarisi 13-14, 21, 27, 33, 35-36
Mısırlı Süvari 29
Osmanlı süvarisi 14, 17
Süvari zabiti veya erbaşı 21, 40
tabanca 24, 30
Tarsus 29

taşra kuvvetleri 13, 23-38, 43
Tatar 21, 24, 43
Tayyogulları 29
Tepedelenli Ali Paşa 8-9, 12, 19, 24
Tersane-i Âmire 49-50, 53
Tigre 30
tımâr 21-22, 43-44
Tiro 48
Titer 37
toke çeketti 24
top 15, 17, 23, 29, 37, 43-46, 49-50
balyemez 44
obüs 44-45
sürat 23, 43-45
şahi 44
top ustası 43, 45-46
topçu 8, 13-15, 23-28, 34-40, 43-48, 50, 52
kale topçuları 13
Osmanlı topçusu 23, 43-44
topçu bölükleri 40, 44
Topçu Ocakı 15, 23, 40, 44-45
Tophane 46
Topkapı Sarayı 19
Totti, François de 15, 23, 45
Trauburg 6, 11-13, 15, 30, 35-37, 48, 52
Trabzon 28
Tuna Nehri 46-47, 52
Tuna Vadisi 7
Tunus 6, 11, 35, 37, 52
Tufek 13, 18-19, 24, 29-30, 33, 36, 38, 40, 50
alaybozan tüfekleri 30, 33, 36
Batı tüfekleri 18
çakmaklı tüfek 30
fitilli tüfekler 19, 29-30
Fransız tüfekleri 40
murassa tüfek 24
Türk tüfekleri 19
tüfekçi kapudamı 52
tüfenki 19, 29
ulak 21-22, 34
ulufe 21-22
ücretli asker 14-15
uniforma 14, 21, 27, 33, 39-40, 43, 45, 50
Üsküdar 43
Vahhabi 12, 29, 47
Vasif Efendi 10
Vehrân 37
vekilharç 37
Venedik 9-12, 50
Vernet, Carle 29, 35
Vernet, Joseph 48
Vezir Davut Paşa 16
Vidin 24, 47, 53
Vidinli Pazvandoğlu Osman Paşa 24, 53
Villard, J. B. 23
Vónitsa 9, 12
Watts, W. 16
yamak 13, 24, 34, 45
Yanya 9, 12, 23
Yanya Gölü 19
yarı gönüllü askerlik sistemi 19
yay 27
Yedi Adalar 12, 53
Yemen 30
yeniçeri 8-10, 13-14, 17-19, 24, 27, 30, 34, 36-37, 39, 44, 46
Kahire yeniçerisi 30, 36
Yeniçeri Ocakı 9, 18, 47
yeniçeri ortaları 18, 37
yolağası 48
yüzbaşı 40, 43
zabit 10, 13, 15-16, 21, 24, 33-35, 38-40, 43, 45-48, 50, 52
zadegan 23
Zahir Ömer 30, 38
zirh 21, 27, 29, 33-34
Ziver-i Bahri 49
zuema 29
Zuhaf 38

SERİNİN DİĞER KİTAPLARI

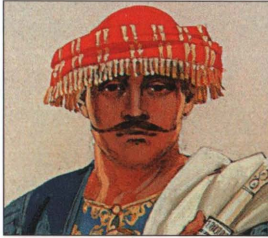
- 1- BİRİNCİ HAÇLI SEFERİ 1096-99
- 2- İKİNCİ HAÇLI SEFERİ 1148
- 3- BİZANS PİYADESİ
- 4- ATILÂ VE GÖÇER KAVİMLER
- 5- ÜÇÜNCÜ HAÇLI SEFERİ 1191
- 6- ANTİK YUNAN SAVAŞÇILARI
- 7- SPARTACUS VE KÖLE SAVAŞI
- 8- OSMANLI PİYADESİ 1914-18
- 9- BALKAN HARPLERİ'NDE
ORDULAR 1912-13
- 10- WATERLOO 1815
- 11- DOĞU ROMA ORDULARI 306-886
- 12- İSLAM ORDULARI 600-1100
- 13- DÖRDÜNCÜ HAÇLI SEFERİ 1202-04
- 14- OSMANLI ORDULARI 1300-1774
- 15- HAÇLILAR ÇAĞI'NDA BİZANS,
BALKAN VE MACAR ORDULARI
1100-1568
- 16- MALAZGİRT 1071
- 17- BİZANS ORDULARI 900-1461
- 18- NİÇBOLU 1396
- 19- OSMANLI ORDUSUNDA
NİZAM-I CEDİD 1793-1826

Tarihin en büyük savaşlarının ayrıntılı dökümleri, hasım kuvvetlerin stratejileri, taktikleri, askeri harekâtın düğüm noktaları.

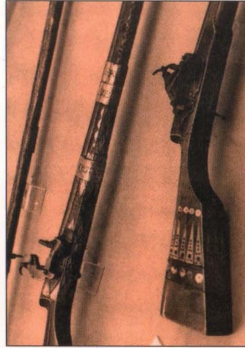
Dünyadaki çeşitli orduların üniforma, teçhizat, tarih ve teşkilatı, geçmişleri ve bugünleri. Osmanlı silahlı kuvvetlerinin ilk kapsamlı modernleşme çabaları, geleneksel ve yeni askerleri, askeri potansiyeli, talimli bir ordu kurma teşebbüsleri.

Renkli çizimler

Benzersiz detaylar

Resimler ve Fotoğraflar

OSMANLI ORDUSUNDA NİZAM-I CEDİD 1793-1826

Osmanlı İmparatorluğu. Rus çaricesi İkinci Katerina'ya karşı yaptığı ikinci savaşı sonlandıran Yaş Antlaşması' nı imzaladığı 1792 yılında büyük bir bunalımın içindeydi. 1768' de başlamış olan ve Rusya yanında Avusturya'nın da bir süreliğine katılmış olduğu savaşlar dizisi neticesi Kuzey Karadeniz sahilleri kaybedilmiş, devlet iflas etmiş, orduları dağılmış ve kaybedilen topraklardan akan binlerce mülteci muazzam bir kargaşaya yol açmıştı. 1789'da tahta çıkan genç ve enerjik Sultan III. Selim, silahlı kuvvetler başta olmak üzere imparatorluk kurumlarının mevcut halleriyle devam etmelerinin imkânsız olduğunu anladığından, devletin bütün kaderini değiştirecek bir yenilenme hareketini başlattı: Nizam-ı Cedid. Avrupalı muadilleriyle boy ölçüşebilecek yepyeni bir ordu ve donanma kurmayı hedefleyen Nizam-ı Cedid programı yanında eski kurumların da elden geçirilip düzene kavuşturulmasına çalışılıyordu. Tam da Fransız Devrimi ile Napolyon Savaşları'nın bütün Avrupa'yı kasıp kavurduğu zamana denk gelen Nizam-ı Cedid döneminde Fransızlara, Ruslara, iç isyançılara ve hatta İngilizlere karşı güçlerini deneyen Osmanlı askerleri, başarısızlıklar yaşadıkları kadar, günümüzde unutulmuş önemli başarıları da imza atabilmişlerdi. Osmanlı İmparatorluğu'nun kaderini değiştiren bu dönemi ele aldığı elinizdeki eserde David Nicolle, Osmanlı devletinin askeri potansiyelini değerlendiriyor, merkezdeki ve taşradaki, geleneksel ve yeni askerlerini tasvir ediyor.

KDV dahil fiyatı
20 TL